

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่มุ่งหมายนำเสนอรูปแบบการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวิจัย ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวความคิดเบื้องต้นของการวิจัย โดยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. เป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ
 2. แนวคิดลักษณะสังคมไทยและคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์
 3. ยุทธศาสตร์รัฐบาลในการส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย
 4. ลักษณะการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พึงประสงค์
 5. ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้บริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา
 6. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาผู้บริหาร
 7. แนวคิดเชิงระบบ
 8. แนวคิดเทคนิคเคลฟาย
 9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- โดยมีรายละเอียดดังนี้

เป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เป็นแผนที่ได้รับอัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังนี้

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ

ภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปี มีจุดมุ่งหมายเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” และสร้างค่านิยมร่วมให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นและปรับเปลี่ยนกระบวนความคิด ทักษะ และกระบวนการทำงานโดยยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการจัดการประเทศแนวใหม่ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพและก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน

เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีในสังคมไทยบนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์โดยพัฒนาสู่ “สังคมเข้มแข็งและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน คือ

สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุลความพอดีสามารถสร้างคนทุกคนให้เป็น คนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบมีจิตสำนึกสาธารณะพึ่งตนเองได้ คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีมีเมืองชุมชนน่าอยู่มีระบบดี มีประสิทธิภาพระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพมีความเข้มแข็งได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมระบบการเมืองการปกครองโปร่งใส เป็นประชาธิปไตยตรวจสอบได้ และมีความเป็นธรรมในสังคมไทย

สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลกเพื่อพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงสามารถสั่งสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทยที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน รู้ รัก สามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีความเอื้ออาทร รักภูมิใจในชาติ และท้องถิ่น มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ

ในการพัฒนาประเทศจะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปณิธานนำทางการพัฒนาชีวิตทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดีและความพอประมาณอย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก คนไทยส่วนใหญ่มีการศึกษาและรู้จักเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตเป็นคนดีมีคุณธรรม และซื่อสัตย์สุจริต อยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าทางสังคมไทยที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล มีคุณธรรมและยั่งยืน

เพื่อก้าวสู่วิสัยทัศน์ร่วมใจของสังคมไทย จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวาง “บทบาทการพัฒนาประเทศ” ในอนาคตอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพและบทบาททางเศรษฐกิจของพื้นที่ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมที่จะวางรากฐานการพัฒนาเป็นสังคมและชุมชนที่เข้มแข็งมีระบบบริหารจัดการที่ดีในทุกระดับ ขณะเดียวกันมีการใช้ศักยภาพด้านเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยที่ประณีประนอม เปิดกว้างในการพัฒนาเป็นแกนประสานการเจรจาเสริมสร้างสันติภาพในภูมิภาค และใช้ศักยภาพด้านการผลิตและการบริการเพื่อเตรียมพัฒนาประเทศสู่ความเป็นรากฐานเศรษฐกิจของภูมิภาค โดยเฉพาะด้านการเกษตร การแปรรูปการเกษตรและอาหาร การเป็นฐานการท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาและวิทยาการที่เข้มแข็ง ควบคู่ไปกับการพัฒนาเป็นประตูเศรษฐกิจเชื่อม โยงกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านและภูมิภาค โดยอาศัยศักยภาพที่ได้เปรียบของพื้นที่ เศรษฐกิจและ โครงข่ายบริการพื้นที่พัฒนาขึ้นแล้ว เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้ก้าวตามโลกอย่างรู้เท่าทัน

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของวิสัยทัศน์ร่วม ภายใต้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จึงกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศไว้ ดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกัน สร้างความเข้มแข็งของภาคการเงิน ความมั่นคงและเสถียรภาพของฐานะการคลัง ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อให้เศรษฐกิจระดับฐานราก มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ตลอดจนเพิ่มสมรรถนะของระบบเศรษฐกิจโดยรวมให้สามารถแข่งขันได้และก้าวทันเศรษฐกิจยุคใหม่

2. เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้อย่างรู้เท่าทันโลก โดยการพัฒนาคุณภาพคน ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูประบบสุขภาพสร้างระบบคุ้มครองความมั่นคงทางสังคม รวมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายชุมชนให้เกิดการเชื่อ

มคยการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน มีการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสังคมไทย

3. เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ เป็นพื้นฐานให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เน้นส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา การสร้างระบบการเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคมและลดการทุจริตประพฤติดมิชอบ

4. เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งพาตนเอง ให้ได้รับโอกาสในการศึกษาและบริการทางสังคมอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง สร้างอาชีพเพิ่มรายได้ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปรับกลไกภาครัฐให้เอื้อต่อการแก้ปัญหา

เป้าหมาย

1. เป้าหมายคุณภาพทางเศรษฐกิจ สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจมหภาคให้เศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวอย่างมีคุณภาพและเสถียรภาพ โดยมีเป้าหมายให้เศรษฐกิจขยายตัว โดยเฉลี่ยร้อยละ 4-5 ต่อปี สามารถเพิ่มการจ้างงานใหม่ในประเทศได้ไม่ต่ำกว่า 230,000 คนต่อปี มีอัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยไม่เกินร้อยละ 3 ต่อปี รักษาการเกินดุลบัญชีเดินสะพัดให้คงอยู่เฉลี่ยประมาณร้อยละ 1-2 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศและรักษาทุนสำรองเงินตราต่างประเทศให้มีเสถียรภาพเพื่อสร้างความเชื่อมั่นของนักลงทุน รวมทั้งปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เพิ่มสมรรถนะภาคการผลิตให้แข่งขันได้ โดยให้การส่งออกขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 6 ต่อปี ให้ผลผลิตภาพการผลิตรวมในภาคเกษตรเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 0.5 ต่อปี ผลผลิตภาพการผลิตรวมในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 2.5 ต่อปี และผลผลิตภาพของแรงงานเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 3 ต่อปี เพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวโดยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 7-8 ต่อปี และให้คนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี

2. เป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิต ให้ประเทศไทยมีโครงสร้างประชากรที่สมดุลและขนาดครอบครัวที่เหมาะสม โดยรักษาแนวโน้มภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรให้อยู่ในระดับทดแทนอย่างต่อเนื่อง คนไทยมีสุขภาพดี มีคุณภาพรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีคุณธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้ประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไปมีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปี ในปี 2549 ขยายการประกันสุขภาพให้ครอบคลุมประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และให้มีระบบการคุ้มครองทางสังคมที่สร้างหลักประกันแก่คนไทยทุกช่วงวัย ตลอดจนเพิ่มความเข้มแข็งให้ชุมชนและสังคมและใช้กระบวนการชุมชนเข้มแข็งขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมพัฒนาเมืองนำอยู่ ชุมชนนำอยู่ รวมทั้งปรับระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและประชาชนมีส่วนร่วม

3. เป้าหมายการบริหารจัดการที่ดี สร้างระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ มีขนาดและโครงสร้างที่เหมาะสม ท้องถิ่นมีขีดความสามารถจัดเก็บรายได้สูงขึ้นและมีระบบสนับสนุนการกระจายอำนาจให้โปร่งใส มีระบบตรวจสอบด้วยการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติดมิชอบเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

4. เป้าหมายการลดความยากจน ให้มีการดำเนินมาตรการทางเศรษฐกิจที่เอื้ออาหารต่อคน พร้อมทั้งเพิ่มโอกาสการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างศักยภาพคนจนเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันสามารถพึ่งตนเองได้ เพื่อลดสัดส่วนคนยากจนของประเทศให้อยู่ในระดับไม่เกินร้อยละ 12 ของประชากรในปี 2549

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ภายใต้วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักดังกล่าว เพื่อให้การดำเนินงานในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เห็นควรกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สนับสนุนและเชื่อมโยงกัน 3 กลุ่มยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 7 ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 การสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกภาคส่วนของสังคม
มีความสำคัญเป็นลำดับสูงสุด เน้นการปฏิรูปให้เกิดกลไกการบริหารจัดการที่ดีทั้งในภาคการเมือง ภาคราชการ ภาคเอกชนและภาคประชาชน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาประเทศที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสให้มีความรับผิดชอบ สามารถตรวจสอบได้ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญและเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้สังคมไทยพร้อมรับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งจะช่วยป้องกันและขจัดปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบประกอบด้วย

1. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการผลักดันให้ทุกยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนไปได้โดยให้ความสำคัญกับ

1.1 การปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพและโปร่งใส โดยปรับโครงสร้าง ลดขนาดและปรับบทบาทให้สอดคล้องกับระบบราชการแนวใหม่ มีระบบข้อมูลที่น่าเชื่อถือ มีเอกภาพและเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน มีระบบการทำงานที่ลดความซ้ำซ้อน ระบบประมาณเป็นแบบมุ่งผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนชาติรวมทั้งปรับปรุงระบบกฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศส่งเสริมการใช้กฎหมายคุ้มครองสิทธิประชาชนและสนับสนุนให้สื่อและประชาชนมีบทบาทตรวจสอบกระบวนการยุติธรรม

1.2 การกระจายภารกิจและความรับผิดชอบให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างโปร่งใส โดยเตรียมความพร้อมและปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นควบคู่กับการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคม

1.3 การป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบ ทั้งในภาคการเมือง ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน โดยสร้างจิตสำนึกประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบและต่อต้านการทุจริตประพฤติมิชอบ รวมทั้งรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม

1.4 การพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลทุกภาคส่วนในสังคม โดยสนับสนุนองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญและสนับสนุนบทบาทสื่อในการตรวจสอบนักการเมืองและข้าราชการ เพื่อระบบการเมืองที่โปร่งใส สร้างจิตสำนึกของข้าราชการ นักธุรกิจและประชาชน ให้มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

1.5 การเสริมสร้างระบบการบริหารจัดการที่ดีของภาคเอกชน ให้มีความโปร่งใส มีระบบการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ รักษาผลประโยชน์ของผู้ถือหุ้นทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ รวมทั้งสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค

1.6 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน โดยสร้างองค์ความรู้ ที่ถูกต้องและมีคุณภาพให้เป็นภูมิคุ้มกันอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเอง ดูแลซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้ดำเนินชีวิต โดยยึดทางสายกลาง ความพอเพียง มีคุณธรรม มีวินัยและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่น เพื่อเป็นรากฐานที่ดีของสังคม

กลุ่มที่ 2 การเสริมสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็ง เป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชนและสังคมให้เป็นแกนหลักของสังคมไทย มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาชนบทและเมืองรวมตลอดทั้งมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและการยกระดับคุณภาพชีวิตให้คนไทยอยู่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม ให้มีความสำคัญกับ

2.1 การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยปฏิรูประบบสุขภาพ ให้มีความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เน้นการป้องกัน ปฏิรูปการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ ยกกระดับทักษะฝีมือของคนไทยให้ได้มาตรฐานและสอดคล้องกับโครงสร้างการผลิตและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถคิดเป็น ทำเป็น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีคุณธรรม มีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อ

2.2 การส่งเสริมให้คนมีงานทำ โดยมุ่งสร้างผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัวและผู้ประกอบการขนาดเล็ก กระจายโอกาสการมีงานทำในทุกๆ พื้นที่ทั่วประเทศ ขยายการจ้างงานนอกภาคเกษตร และส่งเสริมให้เกิดการจ้างงานในต่างประเทศ เพื่อขยายตลาดแรงงานใหม่ ๆ ให้แก่แรงงานไทย

2.3 การปรับปรุงระบบการคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมทั่วถึง และเป็นธรรม เพื่อสร้างหลักประกันแก่คนทุกช่วงวัย โดยเพิ่มประสิทธิภาพระบบหลักประกันสังคม เตรียมความพร้อมของท้องถิ่นในการร่วมรับผิดชอบการบริการทางสังคม ปรับปรุงกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ปรับปรุงรูปแบบการคุ้มครองกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาส

2.4 การป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยปรับปรุงระบบบริหารจัดการให้มีเอกภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาปราบปรามและดำเนินการทางกฎหมายอย่างจริงจัง ตลอดจนประสานความร่วมมือกับต่างประเทศเพื่อสกัดกั้นขบวนการผลิตและค้ายาเสพติดรวมทั้งปรับระบบบริหารจัดการด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

2.5 การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์การทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัครและสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนาสมาชิกในทุกด้าน สร้างและปลูกจิตสำนึกในความรักชาติ และความเป็นไทยอย่างจริงจัง สนับสนุนบทบาททางสังคมต่าง ๆ ในการทำและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาศักยภาพทางศาสนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาสื่อมวลชนทุกประเภทให้มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

3. ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืนให้มีความสำคัญกับ

3.1 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่เน้นการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เป็นฐานรากที่มั่นคงของสังคม มีการระดมพลังแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม มีการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ โดยสร้างสภาวะแวดล้อมที่ดีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต วิถีชีวิตของคนในเมืองและชุมชนให้เกิดความสงบ สะอาด ปลอดภัย และมีระเบียบวินัย รวมทั้งการสร้างองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ตลอดจนสร้างกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่อย่างต่อเนื่อง

3.2 การแก้ปัญหาคาใจยากจนในชนบทและเมืองภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ที่มุ่งเน้นการปรับกระบวนการทัศน์และการจัดการการแก้ไขปัญหาคาใจยากจนอย่างเป็นองค์รวม เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เน้นที่ตัวคนจนด้วยการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขีดความสามารถให้คนจนก่อร่างสร้างตัวพึ่งตนเองมากขึ้น และพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เป็นปัญหาเชิงระบบและโครงสร้าง โดยมีการปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐ ปฏิรูปกฎหมายและปรับปรุง

กฎระเบียบ เพื่อสร้างโอกาสให้คนยากจนสามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้อย่างทั่วถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมไม่ขัดต่อกฎระเบียบ

3.3 การสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูล เพื่อกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้เท่าเทียมกัน โดยสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจในระดับฐานราก สร้างความมั่นคงทางรายได้ให้แก่คนในชนบท พัฒนาการรวมกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงพื้นที่ชนบทและเมืองและส่งเสริมการพัฒนาให้สอดคล้องกับศักยภาพบทบาททางเศรษฐกิจของพื้นที่ในระดับต่าง ๆ

3.4 การจัดพื้นที่เชิงบูรณาการที่ยึดพื้นที่ภารกิจและการมีส่วนร่วมและเตรียมความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีคนดีและระบบดี เพื่อรองรับการกระจายอำนาจ โดยปรับกลไกการจัดการพื้นที่และสร้างเครือข่าย เพื่อให้ทุกภาคส่วนในสังคมร่วมกันทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้

4. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้มีความสำคัญกับ

4.1 การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเอื้อต่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ โดยปรับกลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไทยให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและมีการจัดทำฐานข้อมูลระดับพื้นที่ เพื่อการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ

4.2 การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยคุ้มครองและกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เพื่อรักษาสถิตของระบบนิเวศ และมีการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับสมรรถนะ จัดทำแผนหลักฟื้นฟูชายฝั่งและทะเลไทยให้คืนความอุดมสมบูรณ์ อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อรักษาสถิตของระบบนิเวศ ใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและฟื้นฟูทรัพยากรดินให้สามารถใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มผลผลิตการเกษตรรวมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด

4.3 การอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชนศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวให้เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน โดยรักษาสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปกรรม โบราณคดี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและใช้ผังเมืองเป็นกลไกประสานการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ให้เกิดความน่าอยู่และยั่งยืน

4.4 การบริหารจัดการปัญหามลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาให้เมืองและชุมชนมีความน่าอยู่ โดยส่งเสริมการพัฒนาระบบกำจัดของเสียอันตรายที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน

บังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดและจริงจัง พัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษควบคู่ไปกับการปรับปรุงมาตรฐานจัดการมลพิษให้ได้มาตรฐานสากล

กลุ่มที่ 3 การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เข้าสู่สมดุลและยั่งยืน เป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ที่เน้นการบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาค ที่มุ่งส่งเสริมให้ฐานเศรษฐกิจของประเทศแข็งแกร่งและขยายตัวได้อย่างมีคุณภาพ โดยปรับฐานเศรษฐกิจตั้งแต่วัตถุประสงค์ระดับมหภาคและมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกอย่างรู้เท่าทัน บนพื้นฐานการพึ่งตนเองและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ควบคู่ไปกับการรักษาสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันทั้งระดับมหภาคและระดับสาขา รวมทั้งการสร้างความร่วมมือและพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เน้นการพัฒนานวัตกรรมและการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย

5. ยุทธศาสตร์การบริหารเศรษฐกิจส่วนรวม ให้ความสำคัญกับ

5.1 การดำเนินนโยบายการเงินเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อวิกฤตเศรษฐกิจและช่วยกระจายความเจริญและสร้างความเป็นธรรม โดยการดูแลสภาพคล่องและรักษาเสถียรภาพด้านราคา แลกเปลี่ยนที่เหมาะสม สร้างความเข้มแข็งและระบบระบวงษ์ของภาคการเงิน ปรับปรุงการกำกับดูแลสถาบันการเงินให้มีประสิทธิภาพและโปร่งใส และปรับปรุงบทบาทของภาคการเงินในการกระจายความเจริญและความเป็นธรรม ตลอดจนเพิ่มบทบาทของตลาดทุนเพื่อกระตุ้นการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจและให้เป็นทางเลือกของแหล่งระดมทุนของประเทศ

5.2 การดำเนินนโยบายการคลังและสร้างความมั่นคงของฐานะการคลังและกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค โดยเพิ่มนโยบายการคลังและสร้างความมั่นคงของฐานะการคลังและกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค โดยเพิ่มการใช้จ่ายและใช้มาตรการภาษีสนับสนุนการขยายตัวของเศรษฐกิจ รักษาวินัยทางการคลังและบริหารหนี้สาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ บริหารรายได้รายจ่ายและทรัพย์สินของรัฐเพื่อความยั่งยืนฐานะการคลังในระยะยาว รวมทั้งส่งเสริมระบบการออมของประเทศ ตลอดจนกระจายอำนาจการคลังและถ่ายโอนภารกิจสู่ท้องถิ่นอย่างเหมาะสม

5.3 การเตรียมความพร้อมของเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศ ให้มีภูมิคุ้มกันจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยเน้นการสร้างความร่วมมือในการเจรจาต่อรองทางการค้า และประสานกลไกความร่วมมือเพื่อการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศให้เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ

6. ยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ให้มีความสำคัญกับ

6.1 การปรับโครงสร้างภาคการผลิตและการค้า เพื่อสร้างฐานการผลิตในประเทศให้เข้มแข็งพึ่งพาตนเองและสร้างภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจ โดยพัฒนาคุณภาพคน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการผลิตและวิธีการผลิตในการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าให้ตรงความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ สร้างสมดุลระหว่างการผลิตกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระจายความเสี่ยงที่เกิดจากการเปิดเสรีการค้าและการลงทุน และเตรียมความพร้อมในการปรับตัวให้เข้ากับเศรษฐกิจยุคใหม่

6.2 เพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับคุณภาพ โครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเพิ่มสมรรถนะภาคการผลิตและบริการ โดยใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้พัฒนาขึ้นแล้วให้คุ้มค่าและพัฒนาให้มีคุณภาพอยู่ในระดับมาตรฐาน

6.3 การผลักดันขบวนการเพิ่มผลผลิตของประเทศ โดยการพัฒนากลไกในการเพิ่มผลผลิตทั้งการพัฒนาเครือข่ายประสานความร่วมมือภาครัฐ เอกชนและประชาชนควบคู่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่าง ๆ

6.4 การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และระบบสหกรณ์ ให้เป็นฐานรากที่เข้มแข็งในการสร้างรายได้ของประเทศ ตลอดจนเน้นความเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตและบริการอย่างเป็นระบบครบวงจร

6.5 ปรับปรุงระบบเจรจาและความร่วมมือในเวทีระหว่างประเทศ เพื่อสร้างเอกภาพในการเจรจาทางการค้า และเสริมสร้างอำนาจต่อรองของไทยในเวทีเศรษฐกิจการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ รวมทั้งส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว

6.6 ส่งเสริมการค้าบริการที่มีศักยภาพเพื่อสร้างงานและกระจายรายได้ โดยพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการจ้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ และพัฒนารูปแบบบริการที่มีศักยภาพใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นฐาน ตลอดจนการส่งเสริมไทยเที่ยวไทยและการประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน

7. ยุทธศาสตร์การพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มีความสำคัญกับ

7.1 การประยุกต์ใช้และการพัฒนาเทคโนโลยี โดยเน้นการนำไปใช้ประโยชน์ในภาคการผลิต และสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาตามศักยภาพของคนไทย โดยสร้างความเสมอภาค

ในการเข้าถึงเทคโนโลยีเน้นการใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับคุณภาพสินค้า กระตุ้นการพัฒนานวัตกรรมทางเทคโนโลยีของตนเองเพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและลดการนำเข้าเทคโนโลยีต่างประเทศ

7.2 การพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยการปฏิรูปการศึกษา ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์ การรู้เท่าทันโลกและการพัฒนานวัตกรรมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทั้งปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้สามารถเลือกรับประยุกต์ใช้และพัฒนาเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7.3 การยกระดับการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญในการเผยแพร่องค์ความรู้และข่าวสาร ช่วยสนับสนุนการฟื้นฟูเศรษฐกิจและการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

7.4 การบริหารการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มุ่งประสิทธิผล ให้นำไปประยุกต์ใช้ในเชิงพาณิชย์ได้ โดยกระตุ้นให้ภาคเอกชนเป็นผู้นำ ในขณะที่ภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนและนักวิชาการมีส่วนร่วม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-5449) มุ่งเป้าหมาย การพัฒนาประเทศ ที่นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนแบบบูรณาการ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้อยู่ดีมีสุข รู้จักความพอประมาณอย่างมีเหตุผลและมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่มุ่งสู่คุณภาพในทุกด้าน โดยเฉพาะมุ่งส่งเสริมโอกาสในการศึกษา สร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ พร้อมกับการพัฒนามาตรฐานการศึกษา เพื่อการพัฒนาประเทศแบบบูรณาการ

แนวคิดลักษณะสังคมไทยและคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์

สภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ในสองทศวรรษหน้า

การคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของประเทศไทยในส่วนตัวแล้ว ทำให้ได้ทราบว่าจะมีแนวโน้มสำคัญเรื่องใดเกิดขึ้นได้บ้างในอนาคต เพื่อสามารถเตรียมพร้อมที่จะรับมือต่อสิ่งที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นนี้ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามวิถีภาพของประเทศไทยในอนาคตที่ได้วิเคราะห์ไว้ ยังมีบางส่วนที่เป็นภาพที่ไม่พึงประสงค์จะเกิดขึ้น ในบทนี้เป็นการฉายภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ในสองทศวรรษหน้า โดยทำการศึกษาอดีตวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และคาดการณ์ในอนาคต อีกทั้งเป็นการคัดย่อจากภาพอนาคตประเทศไทยที่มีแนวโน้มเกิดขึ้นในส่วนที่ 2 รวมด้วยว่ามีภาพอนาคตใดที่ไม่ดีไม่เหมาะสมหรือสมควรปรับเปลี่ยน รวมทั้งจากการพิจารณาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติฉบับที่ 9 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545) ซึ่งได้กล่าวถึงสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ อันได้แก่ ในด้านการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันนำมาใช้ในการสังเคราะห์ภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ร่วมด้วย ดำเนินการในแต่ละขั้นตอนและผลการดำเนินการทั้งหมด

1. สังคมที่มีประสิทธิภาพ

ในโลกอนาคตที่มีความจำกัดในด้านทรัพยากร รวมทั้งการเปิดเสรีทำให้การแข่งขันระหว่างประเทศทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นการมีมาตรการการกีดกันด้านการค้าระหว่างประเทศตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังและยังต้องรับการแก้ไขปรับเปลี่ยน เช่น ปัญหาระบบราชการที่ขาดประสิทธิภาพปัญหาการศึกษาที่ไม่สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพแก่สังคม ฯลฯ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้เราต้องสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีประสิทธิภาพอย่างเร่งด่วนมิฉะนั้นเราจะไม่สามารถแข่งขันกับประเทศที่มีความได้เปรียบทางทรัพยากร เช่น ประเทศจีนหรือประเทศที่มีความได้เปรียบทางด้านเทคโนโลยีเช่นประเทศที่พัฒนาแล้วต่าง ๆ ได้สังคมที่มีประสิทธิภาพในที่นี้ให้ความหมายว่าสังคมที่สามารถสร้างประโยชน์สูงสุดได้จากสิ่งที่มีอยู่ในสังคมทั้งจากระบบและสภาพแวดล้อมในขณะที่มีการสูญเสียทรัพยากรในระบบให้น้อยที่สุด โดยสังคมที่มีประสิทธิภาพนั้นจะประกอบไปด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่

1.1 องค์ประกอบของคนในสังคมที่มีประสิทธิภาพ

กล่าวคือสมาชิกในสังคมที่มีลักษณะชีวิตที่เอื้อต่อความสำเร็จของประเทศทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น คนทำงานสามารถสร้างผลผลิต (Productivity) หรือเกิดประสิทธิภาพในงานเทียบเท่ากับประชาชนที่มีคุณภาพสูงสุดของประเทศอื่น ๆ ในโลกซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545) รวมทั้งจากการวิจัยวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทยในอนาคตที่เสนอให้มีการพัฒนาคุณภาพของคนไทย 4 กลุ่มคน อันได้แก่ กลุ่มประชากรในวัยแรงงาน กลุ่มประชากรในวัยเรียน กลุ่มครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับรวมทั้งกลุ่มประชาชนทั่วทั้งกลุ่มประชาชนทั่วประเทศไทย (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และคณะ, 2541, หน้า 25)

1.2 การมีระบบบริหารในสังคมที่มีประสิทธิภาพ

การมีระบบบริหารในสังคมที่มีประสิทธิภาพอันได้แก่ การมีระบบที่ใช้กฎหมายเป็นใหญ่ (Rule of Law) โดยที่ทั้งผู้วางระบบและผู้ใช้ระบบต่างเคารพกฎเกณฑ์และความถูกต้องตามกฎหมายที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นเป็นหลักรวมทั้งมีระบบการคัดเลือกบุคลากรตามระบบคุณธรรม (Merit System) โดยมุ่งเน้นการนำมาปรับใช้สำหรับทุก ๆ สถาบันอาทิระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพ

ระบบบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพระบบบริหารองค์กรต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพ ระบบการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างคนที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

2. สังคมที่มีความรู้เป็นฐานมีปัญญาเป็นแกนการพัฒนา

ปัจจุบันข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการค้า การผลิต การศึกษาอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเพิ่มผลิตภาพในการทำงาน ได้ความรู้จึงเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งยวดในการพัฒนาสังคมแบบยั่งยืนในอนาคต อย่างไรก็ตาม การมีความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่คนในสังคมต้องมีปัญญาดูแล เพราะการมีเพียงความรู้ มิได้เป็นหลักประกันว่าจะนำสังคมไปในทางดีหรือร้ายก็ได้ แต่หากผสมผสานกับปัญญา บุคคลนั้น จะสามารถใช้วิจารณญาณประยุกต์ใช้ความรู้ให้ถูกที่ ถูกเวลา ถูกคน ถูกสถานการณ์ ถูกโอกาสได้ สังคมไทยจะมุ่งไปสู่ความเจริญและดำเนินไปในทางที่ผิดพลาดน้อยกว่าที่ไม่ใช่ปัญญา

การเรียนรู้ด้วยปัญญาจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในการเตรียมบุคลากรให้พร้อมสู่ การเปลี่ยนแปลงใหม่ เพราะหากไม่พัฒนาให้คนของเราเป็นคนแห่งการเรียนรู้ เราจะเป็นประเทศ ที่บุคลากรในประเทศจะอยู่ภายใต้อดีต ตามปัจจุบันไม่ทัน และถูกลบออกจากความสำคัญของโลกอนาคตเมื่อไรก็ได้ โดยลักษณะที่สำคัญของสังคมที่มีความรู้เป็นฐาน อาทิ สังคมที่คนในประเทศ ทุกระดับมีความรู้ทัดเทียมกับคนระดับเดียวกันของนานาชาติ สังคมที่คนในประเทศมีโอกาส ทางการเรียนรู้เท่าเทียมกัน สังคมในประเทศสามารถใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและใช้ภาษาสากลได้ สังคมที่คนในประเทศมีค่านิยมรักการเรียนรู้รักการค้นคว้า รักความคิดสร้างสรรค์ เป็นสังคมที่มี ความสามารถในการปรับตัวได้ดีต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

3. สังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลาย

เนื่องจากกระแสเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนที่จะทวีความรุนแรง มากยิ่งขึ้นในอนาคตแนวคิดในการปกป้องสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ เกือบทุกประเทศทั่วโลก การสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลายจึงเป็นสิ่ง สำคัญที่ต้องเร่งสร้างให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

สังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลาย หมายถึง ภายในสังคมใหญ่หรือที่เรียกว่า “ประเทศ” นั้นแม้ว่าจะประกอบไปด้วยชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยจำนวนมากมาย แต่คนทุกคนแม้มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการแตกต่างทางด้านความคิด เชื้อชาติ ลัทธิศาสนาของศาสนา ความเชื่อ ฐานะ อายุ วัฒนธรรม ประเพณี ก็สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีอิสระในการดำเนินชีวิตวิถีทางของ ตนเอง ไม่มีความขัดแย้งหรือรังเกียจเคียดแค้นที่ระหว่งกัน เป็นสังคมที่คนหัวใจแห่งเสรีภาพ

ไม่ปิดกั้นผู้อื่นและยินดีเปิดกว้าง แม้กระทั่งความปรารถนาของชนกลุ่มน้อยที่จะแยกออกจากรัฐ เพื่อการปกครองตนเอง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2542 ก)

ในสังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลายนั้น ทุกคนที่อยู่ในผืนแผ่นดินไทยได้รับการปฏิบัติในฐานะมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันตามสิทธิมนุษยชน กฎหมายรัฐธรรมนูญต้องไม่ขัดแย้งกับ ทัศนคติว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญทุกข้อต้องไม่ขัดกับกฎหมาย รัฐธรรมนูญ ประชาชนทุกคนต้องมีช่องทางเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานของตนจากรัฐ ในภาคปฏิบัติ คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาเพื่อให้สามารถเข้าใจการใช้สิทธิของตนได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งการ เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนมีโอกาสพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

4. สังคมที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม

จากสภาพความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทั่วโลก รวมทั้งการนำประเด็น ทางสิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขทางการค้าระหว่างประเทศ ตลอดจนแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวน ประชากรในประเทศที่เชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ประเด็นทางสิ่งแวดล้อม กลายเป็นปัญหาที่สำคัญซึ่งจะมีผลกระทบต่อสังคมไทยโดยรวมทั้งในทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม อันได้แก่การที่คนไทยในสังคมมีจิตสำนึกรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับการสร้างสังคมไทยให้ ปลดออกจากภาวะมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีการบริหารจัดการทรัพยากรในประเทศอย่าง ชาญฉลาดและรู้คุณค่า

5. สังคมที่ภูมิใจในความเป็นไทย

ความเจริญรุดหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารส่งผลให้วัฒนธรรมต่าง ๆ จากทั่วทุกมุมโลกสามารถที่จะถ่ายเทไปมาระหว่างกันได้โดยง่าย อาทิ วัฒนธรรมทุนนิยมตะวันตกที่ กำลังแผ่ขยายไปปกคลุมทั่วคล้อยอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจนำมาซึ่งการถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรม หรือ ประเด็นความขัดแย้งในเรื่องเอกลักษณ์ของชาติเกิดขึ้นตามมาได้ในอนาคต

การสร้างสังคมที่ภูมิใจในความเป็นไทยไม่ได้หมายความว่า ประเทศไทยมีความเป็น ชาตินิยมจนไร้ขอบเขต แต่ในที่นี้หมายถึง สังคมที่คนในสังคมมีความภาคภูมิใจและตระหนัก ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย อันเป็นเหตุให้ทุกคนมีจิตสำนึกรับผิดชอบร่วมกับประเทศ ของตน โดยยินดีที่จะมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมให้มีเสถียรภาพและเกิดการพัฒนายั่งยืนสู่คนรุ่นหลัง ต่อไปได้ทั้งความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทย รวมทั้งความภาคภูมิใจใจความเป็น พลเมืองที่ดีของสังคม

6. สังคมที่เน้นชุมชนวิถี

จากการปฏิบัติการสื่อสารที่ถูกขับเคลื่อนด้วยเครือข่ายสารสนเทศที่ขยายตัวครอบคลุมทั่วทั้งโลกส่งผลให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกันมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นกระแสความเป็นประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนก็เป็นสาเหตุสำคัญของการรวมกลุ่มประชาชนมากยิ่งขึ้น เพื่อการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นการสร้างสังคมชุมชนวิถีให้เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อการสร้างชุมชนที่แข็งแกร่ง โดยการสร้างให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ลดการพึ่งพาการช่วยเหลือจากรัฐลงให้มากที่สุด ซึ่งการมีชุมชนที่แข็งแกร่งย่อมส่งผลให้สังคมมีความเข้มแข็งตามมาในที่สุด

7. สังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรม

แนวโน้มความเสื่อมทางคุณธรรมจริยธรรมที่อาจมีเพิ่มมากขึ้นในสังคมอนาคต อันเนื่องมาจากกระแสโลกที่เน้นหนักไปทางบริโภคนิยมมากขึ้นรวมทั้งการไหลบ่าข้อมูลข่าวสารและการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากต่างประเทศ เช่น ในด้านค่านิยม ความคิดต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสียโดยที่เราไม่สามารถจะกลั่นกรองได้หมด ดังนั้นการสร้างสังคมที่พึงประสงค์ให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ไม่เช่นนั้นเราอาจถูกกระแสโลกพัดพาไปในทางที่เสื่อมทางศีลธรรมได้โดยง่าย

การพัฒนาสู่การเป็นสังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนรากฐานกระบวนความคิดและค่านิยมของคนในสังคมให้ถูกต้อง โดยการวางรากฐานทางคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม มีการปลูกคุณธรรมจริยธรรมของสังคมทั้งระบบรวมทั้งการที่คนในสังคมรู้จักใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างถูกต้อง

กล่าวโดยสรุปสังคมไทยที่พึงประสงค์ เป็นการนำคนในสังคมก้าวไปสู่สังคมที่อบอุ่น มีบรรยากาศแห่งการเป็นมิตรระหว่างชุมชนและอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างประชาชาติต่าง ๆ ในสังคมเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งมั่นคงมีความทันสมัย ประชาชนรักการเรียนรู้และมีการพัฒนาอย่างรอบด้านและสมดุล

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์

ยุทธศาสตร์ของรัฐบาลในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย

จากข้อเท็จจริงที่ว่า องค์กรหรือระบบทั้งหลายที่กล่าวถึงเป็นตัวช่วยเหลือหลอมคุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ให้กับปัจเจกชน เพราะฉะนั้นจึงเป็นเหตุเป็นผลที่หนักแน่นในการที่รัฐบาลต้องเลือกใช้อำนาจหรือระบบดังกล่าวมาเป็นกลไกหลักในการสร้างคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ให้แก่คนไทย และยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินก็ย่อมเกี่ยวข้องกับกลไกเหล่านี้ ยุทธศาสตร์หลักที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. เสริมหนุนความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นให้กับระบบครอบครัว

จากข้อเท็จจริงอย่างน้อยสองประการที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ายุทธศาสตร์นี้มีความสำคัญมาก คือ

1.1 คุณลักษณะสำคัญ ๆ หลายประการของปัจเจกชนได้จากการเรียนรู้และก่อตัวขึ้นตั้งแต่วัยเด็ก และกระบวนการหล่อหลอมคุณลักษณะเหล่านั้นเกิดจากระบบการเลี้ยงดูและกระบวนการให้การเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมของระบบครอบครัว

1.2 ระบบครอบครัวในปัจจุบันอ่อนแอลงมากจะเห็นได้จากการที่ครอบครัวมีขนาดเล็กลงมีความเป็น “ครอบครัวโคดเคียว” มากขึ้น อัตราการหย่าร้างสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ด้วยเหตุดังนั้น ยุทธศาสตร์ด้านการเสริมสร้างให้ระบบครอบครัวมีความเข้มแข็งขึ้นจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในอันดับต้น ๆ อย่างไรก็ตาม การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบครอบครัวควรมุ่งให้ระบบครอบครัวเป็น “ครอบครัวการเรียนรู้” (Learning Family) เพราะหากครอบครัวไม่เป็นครอบครัวเรียนรู้ครอบครัวก็ไม่สามารถอยู่ในวิสัยที่จะช่วยทำหน้าที่หล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวอีกด้วยแน่นอนว่าครอบครัวจะมีความเข้มแข็ง และเป็นครอบครัวการเรียนรู้ได้ย่อมต้องมีเงื่อนไขด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวมีความเป็นปึกแผ่นพอสมควร พื้นฐานทางการศึกษาเรียนรู้ของพ่อแม่ต้องมีความเข้มแข็งพอสมควร เงื่อนไขเหล่านี้จะช่วยให้ครอบครัวมีเวลามากพอที่จะให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีความเป็นปึกแผ่น และมีโอกาสในการศึกษาเรียนรู้มากขึ้นด้วยเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งคือความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชนต้องเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันอย่างดี เพราะฉะนั้นในการนำยุทธศาสตร์นี้ไปใช้จึงต้องมีการพิจารณาถึงกลไกในระดับปฏิบัติต่าง ๆ ที่บรรณสถานสอดคล้องกันด้วย กล่าวโดยสรุป ก็คือ ยุทธศาสตร์ นี้มุ่งให้ระบบครอบครัวสามารถเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ และแหล่งหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความมั่นคงยั่งยืน

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นให้กับ “สมาคมคนร่วมวัย”

ดังได้กล่าวแล้วว่า ปัจเจกชนทุกคนเรียนรู้และซึมซับคุณลักษณะหลายประการจากกลุ่มเพื่อที่อยู่ในวัยเดียวกัน ไม่น้อยกว่าการเรียนรู้และซึมซับจากคนรุ่นอาวุโสกว่า ด้วยเหตุดังนั้น การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกลุ่มหรือสมาคมของคนร่วมวัย เพื่อเป็นเวทีของการเรียนรู้กันผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอการพบปะและจัดกิจกรรมร่วมกันจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้หลายประการทีเดียว อย่างไรก็ตาม กลไกของยุทธศาสตร์นี้ควรมีตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ ในชุมชนหมู่บ้านไปจนถึงระดับชาติ เพื่อเอื้อให้คนร่วมวัยมีโอกาสได้เรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรมอันหลากหลายอย่างสม่ำเสมอ

3. การสร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกการเรียนรู้แบบดั้งเดิมในชุมชน

ดังที่รู้กันอยู่ว่า ในทุกชุมชนจะมีกลไกที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับสมาชิกในชุมชนนั้นอยู่มากมาย กลไกการเรียนรู้ดังกล่าวนี้อาจเป็นที่สังเกตกันมากนัก เพราะอาจเห็นว่าเป็นแหล่งที่ทำหน้าที่อื่น ๆ มากกว่า แต่แท้ที่จริงแล้วแหล่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการของสมาชิกในชุมชนที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ดีในสภาพจริงที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ กลไกการเรียนรู้ในรูปแบบนี้กำลังสูญหายไป เพราะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไปมาก เช่น ตลาดของชุมชนก็ถูกแทนที่ด้วย “ร้านสะดวกซื้อ” หรือห้างสรรพสินค้าจำหน่ายสินค้าใหญ่ ๆ ร้านขายอาหารเล็ก ๆ ก็ถูกแทนที่ด้วย “สวนอาหาร” หรือร้านอาหารแบบสมัยใหม่ หรือกิจกรรมตามประเพณีต่าง ๆ เช่น งานก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด การลงแรงแบบ “เอามื้อเอว้น” ในการทำงาน ประเพณีอื่น ๆ อีกหลายอย่างก็หายไประหว่างชุมชนและมีกิจกรรมแบบใหม่เข้ามาแทนที่ เป็นต้น แต่สถานที่หรือกิจกรรมแบบใหม่มิได้เป็นแหล่งเรียนรู้เช่นแต่ก่อนเพราะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขาดหายไป ด้วยเหตุดังนั้น รัฐบาลควรใช้ยุทธศาสตร์นี้เพื่อการฟื้นฟูกลไกการเรียนรู้แบบดั้งเดิมให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อจะได้เป็นตัวเสริมช่วยเหลือหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์บางประการให้แก่คนไทย

4. การสร้างและการส่งเสริมองค์กรเรียนรู้สมัยใหม่ในชุมชน

ในสภาพการณ์ที่โครงสร้างทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ย่อมมีความจำเป็นที่รูปแบบและแหล่งการเรียนรู้ต้องมีความหลากหลายมากขึ้น เพราะฉะนั้นยุทธศาสตร์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่รัฐบาลควรใช้คือ การสร้างและส่งเสริมองค์กรเรียนรู้แบบสมัยใหม่เพิ่มขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์เด็ก สวนสาธารณะการเรียนรู้ (Learning Park) สนามเด็กเล่น ห้องสมุดรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแบบมาตรฐานและห้องสมุดเสียงระบบแหล่งข้อมูล Online เป็นต้น อย่างไรก็ดี กลไกที่ช่วยให้ยุทธศาสตร์นี้ได้ผลจะต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะฉะนั้นองค์กรเรียนรู้เหล่านี้ได้ผลจะต้อง มีการพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะมีฉะนั้นองค์กรเรียนรู้เหล่านี้จะเป็นเพียงตัวอาคารที่เก็บเอกสารหรือวัสดุไว้โดยไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แต่อย่างใด ในทางกลับกัน ถ้าหากว่ายุทธศาสตร์นี้ได้รับการแปรให้เป็นธรรมชาติเจนในด้านกลไกการดำเนินงานก็จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้และซึมซับเอาระบบคิดและระบบคุณค่าที่พึงประสงค์ได้อย่างดี อันเป็นการสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้อย่าง

5. การจัดหรือการสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือประเภทการปลูกฝังคุณค่าและประวัติ

บุคคล ต้องยอมรับว่าการพิมพ์หนังสือในสังคมไทยยังอยู่ในสภาพที่ไม่กว้างขวางนัก หนังสือประเภทเล่มที่เรียกกันว่า Pocketbook นั้น จะมีอยู่จำนวนน้อยมากที่พิมพ์เกินสามพันฉบับต่อครั้ง และยังมีจำนวนน้อยลงไปอีกที่มีการพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง เพราะฉะนั้นหนังสือเหล่านี้จึงไม่แพร่หลาย

ไปยังประชาชนในวงกว้าง จำเพาะหนังสือประเภทเป็นข้อคิดและมีเป้าหมายในเชิงปลูกฝังคุณค่าก็มีจำนวนน้อย หนังสือประเภทประวัติศาสตร์ที่มีคุณสมบัตินี้และเป็นที่พึงประสงค์ยิ่งมีน้อยมาก รัฐบาลควรใช้ยุทธศาสตร์นี้เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีหนังสือประเภทนี้ให้มากขึ้น และให้มีการเผยแพร่อย่างทั่วถึงเพราะจะช่วยให้ประชาชนทุกวัย ได้เรียนรู้และซึมซับเอาสิ่งที่ดี ๆ มาเป็นแบบอย่างให้กับตนเอง

6. การสนับสนุนและส่งเสริมรายการที่เป็นการสร้างคุณค่า และการสร้างแบบอย่าง ที่พึงประสงค์ผ่านสื่อมวลชน

ดังที่ได้กล่าวแล้วสื่อมวลชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อประเภทอิเล็กทรอนิกส์ มีอิทธิพลต่อระบบคิด การปลูกฝัง ระบบคุณค่า และการหล่อหลอมคุณลักษณะหลายอย่างกับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนแต่ด้วยเหตุที่การจัดรายการตามสื่อประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวใน ความควบคุมของภาครัฐกิจเอกชนเกือบหมดสิ้น การควบคุมหรือการแทรกแซงของรัฐจึงเป็นข้อจำกัด ด้วยเหตุดังนั้น รัฐบาลควรจัดให้มีการสนับสนุนให้องค์กรสาธารณะในทุกระดับเข้ามามีส่วนในการจัดรายการด้านการศึกษาเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังระบบคิดและระบบคุณค่าที่พึงประสงค์ไว้ในรายการในสัดส่วนที่ไม่น้อยเกินไป เป็นต้น

7. การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับสถาบัน

สังคมไทยมีศาสนาที่ยึดปฏิบัติกันหลายศาสนาและเชื่อกันว่าทุกศาสนาต่างก็มีเป้าหมายประสงค์ ในการพัฒนาให้สมาชิกของศาสนานั้น ๆ เป็นคนดีและมีความผาสุก แต่ในยุคสมัยที่มีอัตรา การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนนี้สถาบันศาสนาหลายศาสนาอ่อนกำลังอย่างมาก นักบวช ในศาสนาจำนวนมากไม่อยู่ในฐานะเป็นผู้นำได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางวิชาการ ด้านความคิดและด้าน จิตวิญญาณด้วยเหตุดังนั้น สถาบันศาสนาจึงต้องการการเสริมหนุนจากรัฐและชุมชนอย่างมาก และ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถแสดงบทบาทหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งหล่อหลอมคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ให้กับสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลไกประการหนึ่งในยุทธศาสตร์นี้ ก็คือ การสร้างความเข้มแข็งทางด้านวิชาการและการรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายที่เกิดขึ้นให้แก่ นักบวช หรือผู้ที่เป็สมาชิกโดยตรงของสถาบันศาสนา เช่น พระสงฆ์ เป็นต้น ด้วยเหตุดังนั้น การจัดระบบการศึกษาเรียนรู้ให้แก่สมาชิกของสถาบันศาสนาจึงเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งของ ยุทธศาสตร์นี้

8. การปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน

การปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน หมายถึง การปรับเปลี่ยนจาก กระบวนการรับรู้ (Reception) เป็นกระบวนการเรียนรู้ (Learning) โดยการใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่ หลากหลายการใช้แหล่งเรียนรู้หลายแหล่ง การเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างปริยัติและปฏิบัติ

การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในความเชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ และการปรับเปลี่ยนระบบคุณค่าและพฤติกรรม ด้วยเหตุดังนั้นการใช้ยุทธศาสตร์นี้จึงต้องให้มีกลไกที่เกื้อกูลต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเข้าใจความมุ่งมั่นและความสามารถในการเรียนรู้ของบุคลากรในระบบโรงเรียนทั้งหมดตั้งแต่ครูผู้สอนและผู้บริหาร โรงเรียน ด้วยเหตุดังนั้นหากยุทธศาสตร์นี้ในการหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้คนไทย รัฐบาลจึงต้องจัดให้มีกลไกต่าง ๆ ที่สอดคล้องกันมิฉะนั้นการใช้ยุทธศาสตร์นี้จะไม่ได้ผล

9. การส่งเสริมความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่นให้แก่ชุมชน

เป็นที่ยอมรับกันว่าลักษณะของชุมชนมีส่วนในการหล่อหลอมคุณลักษณะบางประการของสมาชิกในชุมชนนั้นได้ ดังที่เราได้ค้นคว้ากล่าวในลักษณะที่ว่า “คนบ้านนี้มีความขยันขันแข็งในการทำงาน” หรือ “คนบ้านนี้มีความซื่อสัตย์” หรือ “คนบ้านนี้หัวแข็ง” หรือ “คนบ้านนี้ขี้กลัวขี้โมย” เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวนี้ความเป็นชุมชนมีส่วนช่วยในการหล่อหลอมอย่างแน่นอน แต่การที่ชุมชนจะสามารถมีพลังในการหล่อหลอมคุณลักษณะบางประการอย่างได้นั้นชุมชนนั้นจะต้องมีความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นถึงระดับที่ทำให้สมาชิกของชุมชนมีความภาคภูมิใจที่จะแสดงตัวว่าเป็นคนในชุมชนนั้น การเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้นั้นต้องสร้างเงื่อนไขให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนการเรียนรู้ (Learning Community) ให้ได้ เพราะชุมชนที่เรียนรู้เท่านั้นจึงมีโอกาสเข้มแข็งได้ ด้วยเหตุดังกล่าว ดังนั้นมาตรการต่าง ๆ ที่นำไปใช้ต้องสอดคล้องรับยุทธศาสตร์นี้จึงจะเป็นผลสำเร็จ

คุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์

ในการศึกษาวิเคราะห์และข้อเสนอแนะเรื่องคุณลักษณะที่สำคัญและคุณลักษณะเฉพาะของความเป็นคนไทยนี้เขียนขึ้นโดย สุนน อมรวิวัฒน์ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน ท่านละ 1 เล่ม รวมทั้งหมด 3 เล่ม แต่ละเล่มมีวิธีการวิเคราะห์ และการนำเสนอ ข้อเสนอแนะต่างกันมาก จนไม่อาจหลอมรวมกันได้เป็นหนึ่งเดียว แม้ว่าข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณลักษณะบางประการ มีความพ้องกันอยู่บ้างก็ตาม ด้วยเหตุดังนั้น จึงขอนำเสนอแยกกันแต่ละชิ้นงาน ดังนี้

สุนน อมรวิวัฒน์ (2545 อ้างถึงใน อุทัย ดุลยเกษม, 2546, หน้า 9-13) ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า “รอยต่อของแต่ละช่วงอายุที่เด็กและเยาวชนต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่ผู้อื่นกำหนด” และ “รอยต่อของแต่ละช่วงชีวิตนี้เองที่เป็นจุดพลิกผันให้บุคคลจะอ่อนแอหรือเข้มแข็งพอในการเผชิญปัญหาชีวิตในช่วงต่อไป” ด้วยเหตุดังนั้นจึงเสนอแนะให้มีการสร้างคุณลักษณะสำคัญและจำเป็นของแต่ละช่วงอายุ ดังนี้

1. ช่วงอายุ 0 -3 ปี คุณลักษณะที่พึงประสงค์มี 10 ประการ ดังนี้

- 1.1 น้ำหนัก ส่วนสูง กล้ามเนื้อและความเคลื่อนไหวพัฒนาเหมาะสมตามวัย
- 1.2 เส้นใยประสาทของสมองเชื่อมโยงต่อเนื่อง
- 1.3 สื่อสารทางภาษาและท่าทางได้
- 1.4 มีสุขนิสัยและพึ่งพาตนเองได้พอเหมาะกับวัยร่าเริง แจ่มใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- 1.5 อยู่ร่วมกับผู้ใหญ่และเพื่อวัยใกล้เคียงกันได้
- 1.6 มีทักษะซับซ้อนขึ้นตามวัย
- 1.7 ตอบสนองสิ่งเร้าและแรงจูงใจ
- 1.8 มีจินตนาการ
- 1.9 เข้าใจเหตุผล
- 1.10 แก้ปัญหา

2. ช่วงอายุ 4-6 ปี คุณลักษณะที่พึงประสงค์มี 10 ประการ ดังนี้

- 2.1 มีสุขภาพที่ดี เจริญเติบโตตามวัยและมีพฤติกรรมอนามัยที่เหมาะสม
- 2.2 ใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็กได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน
- 2.3 ร่าเริงแจ่มใสมีความสุขและความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น
- 2.4 มีคุณธรรมและจริยธรรม มีวินัยในตนเองและมีความรับผิดชอบ
- 2.5 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับสภาพและวัย
- 2.6 อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบ

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

- 2.7 รักธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมในถิ่นและความเป็นไทย
- 2.8 ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
- 2.9 ความสามารถในการคิด การแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัยและเจตคติต่อการเรียนรู้
สิ่งต่าง ๆ

2.10 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

3. ช่วงอายุ 7-12 ปี คุณลักษณะที่พึงประสงค์มี 3 ประการ ดังนี้

3.1 ความเพียรที่บริสุทธิ์ คือ ความขยันหมั่นเพียรไม่ทอดทิ้งในกิจการงานที่ตนทำ
ซึ่งมีอยู่ 2 มิติ คือ ความสามารถในการกระทำเริ่มจากความรัก ความสนใจ ความใส่ใจในหน้าที่
การงานทักษะความสามารถที่จะช่วยให้ชีวิตเจริญได้ เช่น ทักษะทางภาษาและการสื่อสาร ทักษะ
การงาน ทักษะทางสังคม ทักษะและกระบวนการเผชิญสถานการณ์ ทักษะชีวิต ทักษะการคิดคำนวณ
ทักษะการค้นคว้า ทดลองพิสูจน์เหตุผล ทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะการจัดการ

เป็นต้น ส่วนที่เป็นคุณธรรมและจิตสำนึกในการกระทำ ได้แก่ ความละเอียดซื่อสัตย์สุจริตทั้งในความคิดและการทำความกตัญญูรู้คุณ ความเห็นแก่ตัว ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ความจริงใจ ความปรารถนาดีและเอื้อเฟื้อต่อกันและความขยันหมั่นเพียร

3.2 ปัญญาที่เฉียบแหลม คือ ความฉลาดรู้ประกอบด้วย การรู้จริง รู้ครบถ้วน รู้เหตุผล รู้เท่าทัน รู้เชื่อมโยงกับความเป็นไทยกับสากล รู้จักตนเอง รู้จักสังคมและธรรมชาติแวดล้อม รู้วิธีเรียนรู้ รู้วิธีทำมาหากินเมื่อรู้แล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ในด้านสติปัญญา ความคิดควร มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์คิดต่อเนื่องเชื่อมโยง คิดสุจริต คิดตามเหตุผล คิดเป็นระบบ คิดเร็ว คิดคล่อง คิดละเอียด มีจินตนาการตลอดจนสามารถแสดงความคิดเห็นเพื่อสื่อสารแก่ผู้อื่นได้

3.3 กายที่สมบูรณ์ หมายถึง สุขภาวะทั้งทางกายและทางจิต ทางกายนั้นควรมีความแข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคมีภูมิคุ้มกันภาวะโภชนาการดี เล่นกีฬา รับประทานอาหารคล่องแคล่ว ส่วนด้านสุขภาพทางจิตควรมีสภาพจิตที่แจ่มใสไม่เครียด มีสุขภาพจิตดี มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีสุนทรียภาพทักษะทางดนตรีศิลปะและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

4. ช่วงอายุ 13-18 ปี คุณลักษณะที่พึงประสงค์มี 9 ประการ ดังนี้

4.1 รู้จักแสวงหาข้อมูลข่าวสารและความรู้พื้นฐานในการทำงานและการประกอบอาชีพ

4.2 มีจิตสำนึกในหน้าที่ มีความขยันหมั่นเพียรรักงาน (ฉันทะ) พากเพียรทำงาน (วิริยะ) ตั้งใจมุ่งมั่นทำงาน (จิตตะ) ทบทวนปรับปรุงแก้ไขงานที่ทำให้ดียิ่งขึ้น (วิมังสา)

4.3 รู้จักเรียนรู้วิธีทำงาน

4.4 มีความชำนาญในงานที่ถนัด

4.5 มีความเชื่อมั่นในตนเอง แต่สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้

4.6 มีวินัยในการทำงาน รู้จักการจัดการบริหารเวลาทำงานและการพักผ่อน

4.7 รวมถึงการจัดการต่าง ๆ ในงานอาชีพ

4.8 มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงทั้งการและจิตใจ

4.9 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีสุนทรียภาพและจินตนาการ

4.10 รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่เพื่อปรับปรุงงานที่ทำให้เหมาะสมกับกาลสมัยอยู่เสมอ

5. ช่วงอายุ 18-20 ปี คุณลักษณะที่พึงประสงค์มี 7 ประการ ดังนี้

5.1 รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี (รวมถึงทักษะการใช้เทคโนโลยีพื้นฐานและทักษะการสื่อสาร)

5.2 มีวินัยชีวิตและศิลปะการใช้ชีวิตที่มุ่งความเจริญรวมถึงการรักษาสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ

5.3 มีจิตสำนึกของการเป็นผู้ประกอบการ พากเพียรทำงานอย่างไม่ย่อท้อ

5.4 มุ่งพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ (ผสานความเป็นไทย ก้าวไกลสู่สากล รู้รอบ รู้ลึก รู้กว้าง)

5.5 มีทัศนคติและค่านิยมให้สมกับแนวเหตุผล (ตามหลักศีลธรรมจรรยา)

5.6 มีสติ กระตือรือร้น ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท

5.7 แก้ปัญหาและพึ่งตนเองได้ด้วยความรู้คิด วิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และส่วนรวม (คิดเป็น คิดชอบ คิดแบบกาย)

สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน (2546 อ้างถึงใน อุทัย ดุลยเกษม, 2546, หน้า 14-18) แนวคิดเกิดจากการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาของเด็กไทยในยุค ปัจจุบัน มีความเห็นว่า “เด็กไทย ใกล้เคียงโง่มากขึ้น” ทุกทีแล้ว เพราะกระบวนการหล่อหลอม ขององค์กรทางสังคมหลาย ๆ ประการผลักดัน และบีบบังคับให้เป็นไปในทิศทางนั้น ด้วยเหตุดังนั้น จึงเสนอแนะว่า คุณลักษณะของ เด็กไทยที่พึงประสงค์ควรเป็นดังนี้

1. ยิ้มอย่างไทย ใจดี มีน้ำใจ ใฝ่สันติ รักความยุติธรรม ผูกมิตรเป็นเพื่อนกับทุกคนรัก ธรรมชาติ
2. มีความมั่นใจในตนเองแบบสากล แต่อ่อนน้อมถ่อมตนแบบวัฒนธรรมไทย
3. มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาคอมพิวเตอร์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย
4. รู้จักสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ จิตสำนึกสาธารณะในการเมืองระบอบ ประชาธิปไตย

5. ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง รู้จักพึ่งตนเองได้มีแนวทางมัชฌิมาปฎิพา เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามแนวทางพุทธศาสนา

6. การเป็นผู้ประกอบการในธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมได้ ทักษะการจัดการและการบริหาร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. การรู้จักคุณค่าของตนเอง ยอมรับในความแตกต่างแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนและเกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย

8. เป็นคนเก่ง ดี ความสุข รู้จักปรับตัวเองในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างสมดุลแบบยืด และรู้เท่าทัน

9. มีทักษะชีวิตในการจัดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ได้มีภูมิด้านทานของจิตใจที่เข้มแข็ง จนสามารถปฏิเสธภัยอันตรายต่าง ๆ ที่กระตุ้นชั่ววูบให้หลงผิดได้

10. มีความภูมิใจในความเป็นไทย การดำรงรักษาลัทธิทอานต่อวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2542 ก อ้างถึงใน อุทัย ดุลยเกษม, 2546, หน้า 15-20) แนวคิด เกิดจากการวิเคราะห์เอกสารที่มีผู้อื่นได้ทำการวิเคราะห์และเสนอแนะไว้ก่อนแล้ว และได้รับประมวลเป็นข้อสรุปว่า คุณสมบัติของคนไทยที่พึงประสงค์ ควรมีใน 5 มิติหลัก ได้แก่ มิติด้านร่างกาย มิติด้านจิตใจ มิติด้านความรู้ มิติด้านทักษะ และมิติด้านลักษณะชีวิต ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. มิติด้านร่างกาย

1.1 มีพัฒนาการด้านร่างกายเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัยในด้านต่าง ๆ เช่น น้ำหนัก ส่วนสูง และสุขอนามัย

1.2 มีพัฒนาการด้านสติปัญญาเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย

1.3 มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ไม่เจ็บป่วยง่าย คือมีสุขภาพที่ดีและปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

2. มิติด้านจิตใจ

2.1 เป็นผู้ที่รู้จักและเข้าใจตนเองเป็นอย่างดี คือ สามารถรับรู้ถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะเวลา รวมทั้งสามารถจัดการกับสภาวะอารมณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมเป็นผู้ที่รู้จักและเห็นคุณค่าในตนเอง

2.2 เป็นผู้ที่รู้จักและเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี คือ สามารถตระหนักรู้ถึงความรู้สึกของผู้อื่นได้ดี มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถปรับอารมณ์ของตนเองให้สามารถสอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของบุคคลต่าง ๆ ได้ สามารถสร้างความร่วมมือตลอดจนสามารถบริหารความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้อื่นให้สามารถยุติลงด้วยดี

2.3 เป็นผู้รู้จักและเข้าใจสถานการณ์สภาพแวดล้อมภายนอกต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี คือ รู้จักและเข้าใจตนเองและผู้อื่น ๆ ได้ดี สามารถปรับตัวตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้และสามารถที่จะเผชิญและควบคุมสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้

3. มิติด้านความรู้

3.1 รู้อย่างลึกซึ้งถึงแก่นสาระของวิชา คือ รู้และเข้าใจปรัชญาเบื้องหลัง หลักการ และองค์ความรู้ที่สำคัญของสิ่งที่ศึกษาหรือเรียนรู้อย่างรวมถึงสามารถก้าวตามทันพัฒนาการในปัจจุบันขององค์ความรู้ในเรื่องนั้น

3.2 ครอบด้านเชิงสหวิทยาการ คือ รู้และเข้าใจในองค์ความรู้ด้านอื่น นอกเหนือจากสาขาวิชาหลักหรือสิ่งที่ตนเองเชี่ยวชาญ รวมถึงการมีความรอบรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์สภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของชุมชนสังคม และโลกได้อย่างเท่าทัน

3.3 รู้ไกลไปถึงอนาคต คือ สามารถคาดการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อเตรียมตัวพร้อมเข้าสู่อนาคตได้ตั้งแต่ในปัจจุบัน

4. มิติด้านทักษะความสามารถ

4.1 ทักษะด้านการคิด คือ ความสามารถในการคิดเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างและสามารถควบคุมให้คิดจนบรรลุเป้าหมายได้ทักษะการคิดที่สำคัญ ได้แก่ การคิดเชิงสร้างสรรค์ การคิดเชิงประยุกต์ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงเปรียบเทียบ การคิดเชิงสังเคราะห์ การคิดเชิงกลยุทธ์ การคิดเชิงอนาคตและการคิดเชิงบูรณาการ

4.2 ทักษะการสื่อสารในที่นี้ครอบคลุมถึง ทักษะการฟัง ทักษะการพูด ทักษะการอ่านและทักษะการเขียน ซึ่งทักษะการสื่อสารคือในการฟัง พูด อ่าน และเขียนได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน กระชับครบถ้วนสุภาพ

4.3 ทักษะภาษาต่างประเทศ คือ ความสามารถในการพูด การฟัง การอ่านและการเขียนภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ ที่จำเป็นได้อย่างคล่องแคล่วชัดเจน ถูกต้องมีกาลเทศะและความเหมาะสม

4.4 ทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ คือ มีความเข้าใจและความสามารถในการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์สารสนเทศที่เป็นในชีวิตได้และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล

4.5 ทักษะทางสังคม คือ ความสามารถที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมหรือการเข้าสังคม ซึ่งเป็นความสามารถที่บุคคลจำเป็นต้องมีเพื่อดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมได้ โดยทักษะทางสังคมที่สำคัญในอนาคต ได้แก่ ทักษะการมีมนุษยสัมพันธ์ ทักษะการปรับตัว และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น

4.6 ทักษะการอาชีพ คือ การมีความสามารถและความชำนาญในการประกอบอาชีพหลักที่ตนเองถนัดหรือสนใจ การมีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ และมีความสามารถในการสร้างอาชีพให้กับตนเองได้

4.7 ทักษะทางสุนทรียะ คือการมีความเข้าใจหรือความสามารถในการแสดงออกทางด้านดนตรี การกีฬาหรือศิลปะอย่างสร้างสรรค์

4.8 ทักษะการจัดการ คือ ความสามารถในการวางแผน การจัดองค์กร การจัดหาคน การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า การสั่งงานและการควบคุม การติดตามและประเมินผล รวมไปถึงการบริหารเวลาใช้เวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. มิติด้านลักษณะชีวิต คือ มีปรัชญาความคิดทัศนคติและอุปนิสัยและสิ่งที่แสดงออกมาภายนอกเป็นพฤติกรรมและบุคลิกต่าง ๆ ที่ดีงามที่มีส่วนในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าโดยลักษณะชีวิตที่พึงประสงค์ คือ ขยัน อดทน และทุ่มเท ทำงานหนัก มีระเบียบวินัย

ความซื่อสัตย์ มีวิสัยทัศน์ทำสิ่งต่าง ๆ อย่างดีเลิศ รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีจิตสำนึกประชาธิปไตย เห็นคุณค่า ในเอกลักษณ์ความเป็นไทย มีจิตสำนึกเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม และประหยัดคอดออม

อุทัย คุลยเกษม (2546) ได้สังเคราะห์คุณลักษณะที่สำคัญและเด่นของชนชาติอังกฤษ ญี่ปุ่น และลักษณะของคนไทย และเสนอคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. คุณลักษณะร่วม คนไทยควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1.1 มีความใฝ่รู้
- 1.2 มีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ
- 1.3 มีความสามารถด้านการวิเคราะห์และสังเคราะห์
- 1.4 มีวินัยในตนเอง
- 1.5 มีความอาหารต่อชุมชน และระบบนิเวศ
- 1.6 มีความซื่อสัตย์สุจริตยุติธรรม
- 1.7 มีฉันทะวิริยะในการทำงาน
- 1.8 มีความสามารถในการปรับตัว
- 1.9 มีความสามารถในการทำงานเป็นทีม

2. คุณลักษณะเฉพาะ คนไทยควรมีลักษณะเฉพาะที่อาจแตกต่างจากชนชาติอื่น

- 2.1 มีความสามัคคี
- 2.2 มีความประนีประนอมและรู้จักให้อภัย
- 2.3 มีความอดกลั้น
- 2.4 มีความเมตตากรุณา มีความรักและยึดมั่นในอหิงสธรรม
- 2.5 มีความละเอียดต่อการทำชั่ว
- 2.6 มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวและชุมชน
- 2.7 มีความรักและยึดมั่นในสัจจะมีความกล้าหาญทางจริยธรรม

การเรียนรู้ที่เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย

อุทัย คุลยเกษม (2546, หน้า 18-25) ได้ศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย ทั้งในส่วนที่เป็นคุณลักษณะร่วมและในส่วนที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะเราอาจเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่า คุณลักษณะหลายประการ โดยเฉพาะส่วนที่เป็นเรื่องคุณค่า เช่น ความสามัคคี ความเมตตากรุณาการประนีประนอมและการให้อภัย การรักและนิยมในวิถีการอหิงสธรรม หรือแม้แต่การใฝ่รู้ เป็นต้น เป็นคุณลักษณะที่คนส่วนมากเรียนรู้จากสถาบันครอบครัวในช่วงวัยที่ยังเป็นเด็กอย่างที่เรียกกันว่า เป็น Childhood Socialization คุณลักษณะเหล่านี้จะดำรงคงทนอยู่ได้มากน้อย

เพียงใดขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมที่คน ๆ นั้นมีการปฏิสัมพันธ์ด้วยเมื่อเขาเติบโตขึ้น แต่โดยปกติแล้ว คุณลักษณะที่เป็นเรื่อง “คุณค่า” ทำนองนี้ ถ้ามีการเรียนรู้จากระบบครอบครัวก็มักจะอยู่คงทนพอสมควรสำหรับคุณลักษณะอื่น ๆ มักจะเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ประกอบกันและมีคุณลักษณะเป็นแบบปฏิสัมพันธ์ (Interaction) มากกว่าเป็นการเรียนรู้แบบตรง ๆ แต่กล่าวโดยทั่วไปแล้ว แหล่งเรียนรู้และแหล่งที่เป็นตัวเสริมสร้างคุณลักษณะเหล่านี้มีอยู่ประมาณ 8 แหล่งใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ

1. ระบบครอบครัว ซึ่งหมายถึงระบบเครือญาติด้วยการเรียนรู้จากระบบครอบครัว จะเป็นการเสริมสร้างคุณลักษณะที่สำคัญหลายประการดังได้กล่าวแล้ว

2. ชุมชน ชุมชนแต่ละแห่งมีลักษณะเหมือนกันบ้างต่างกันบ้าง เพราะฉะนั้นสมาชิกในแต่ละชุมชนก็เรียนรู้ในบางสิ่งบางอย่างแตกต่างกัน เช่น คนในชุมชนอาจเรียนรู้เรื่องความอาหารต่อชุมชนและระบบนิเวศจากการมรปฏิบัติสัมพันธ์กับโครงสร้างของระบบนิเวศในชุมชนได้ดี ในขณะที่คนในชุมชนเมืองอาจเรียนรู้เรื่องการรู้จักปรับตัวในสถานการณ์เปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าคนในชนบท เป็นต้น

3. กลุ่มเพื่อนวัย โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้ว การเรียนรู้ในแนวระนาบจะเรียนได้มากกว่าและยังยืนกว่าการเรียนรู้แบบแนวตั้ง ด้วยเหตุนี้ วิธีการเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อนจึงเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยสร้างคุณลักษณะสำคัญ ๆ ได้หลายประการ เช่น ความกล้าหาญ การทำงานเป็นทีม หรือ การปรับตัว เป็นต้น

4. องค์กรทางศาสนา องค์กรทางศาสนาทุกศาสนามีส่วนอย่างสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งหล่อหลอมคุณลักษณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณลักษณะสำคัญที่เกี่ยวกับระดับคุณค่า เช่น ความเมตตา กรุณา การให้อภัย การมีความอดกลั้น เป็นต้น

4.1 แหล่งอาชีพ แหล่งอาชีพทั้งที่เป็นแหล่งอาชีพสมัยใหม่และแหล่งอาชีพแบบดั้งเดิมล้วนแต่ช่วยในกระบวนการหล่อหลอมบุคลิกภาพ และคุณลักษณะที่สำคัญหลายประการอย่างที่เรียกว่า Professional Socialization Process เช่น คุณลักษณะการทำงานร่วมกันเป็นทีม มีความมานะอดทน อดกลั้น ความรู้สึกรับผิดชอบในงาน เป็นต้น

4.2 สื่อมวลชน สื่อมวลชนในที่นี้ หมายถึง สื่อแบบดั้งเดิม เช่น การแสดงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ และสื่อสมัยใหม่ เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ เป็นต้น สื่อมวลชนนี้มีส่วนอย่างมากในการเป็นแหล่งเรียนรู้ และช่วยหล่อหลอมคุณลักษณะสำคัญ ๆ แก่สมาชิกในสังคม เช่น การใฝ่รู้ การมีความคิดเชิงสร้างสรรค์ การมีความคิดเชิงวิเคราะห์ เป็นต้น

4.3 องค์กรความรู้ในสังคม ในทุกชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชน ชนบทห่างไกลหรือชุมชนเมืองจะมีกลไกการเรียนรู้ทางสังคมอยู่ทั่วไป เช่น ตลาดประจำหมู่บ้าน แหล่งประกอบการนาชนิดห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น องค์กรความรู้ในสังคมเหล่านี้ นอกจากจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของ

สมาชิกแล้วยังทำหน้าที่ช่วยเหลือหาลอมคุณลักษณะสำคัญ ๆ หลายประการ เช่นความเอื้ออาทรต่อกัน ความสามัคคี เป็นต้น

4.4 ระบบโรงเรียน ระบบโรงเรียน ถือได้ว่าเป็นองค์กรสมัยใหม่ และมีการจัดกิจกรรม การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และเป็นทางการมากกว่าแหล่งเรียนรู้ประเภทอื่น ๆ อีกทั้ง มีศักยภาพใน การหล่อหลอมคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ได้หลายประการ เช่น ความใฝ่รู้ การมีความคิดเชิง วิเคราะห์ การมีความคิดเชิงสร้างสรรค์และจินตนาการ เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันระบบโรงเรียนก็ อาจมีข้อจำกัดในการทำหน้าที่หล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์บางประการเพราะระบบโรงเรียน เป็นระบบที่ได้ปลูกฝังหรือหล่อหลอมคุณค่าบางประการผ่านทางหลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) เช่น คุณค่าการแข่งขัน (Competition) มากกว่าคุณค่าความร่วมมือ (Cooperation) คุณค่าการทำอะไร ตามกัน (Conformity) ทำให้ไม่สามารถพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างสร้างสรรค์และอย่างมี จินตนาการได้เต็มที่และคุณค่าด้านการสยบยอมต่ออำนาจ (Submissive to Authority) อันเนื่องมาจาก โครงสร้างขององค์กรที่มี โครงสร้างอำนาจแบบ Hierarchy มากกว่าการมีความสัมพันธ์ในแนวนอน

กล่าวโดยสรุปคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ คือการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถเผชิญ กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยไม่กลายเป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ และ สามารถแข่งขันกับชนชาติอื่นในโลก และดำรงชีวิตอย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติและเพื่อน มนุษย์ด้วยกันอย่างมีความสุข การเรียนรู้ที่จะเสริมสร้างคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์เป็นการเรียนรู้ อย่างบูรณาการตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน สังคม องค์กรทางศาสนา แหล่งอาชีพ สื่อสารมวลชน และ สถานศึกษา

ลักษณะการศึกษาระดับพื้นฐานที่พึงประสงค์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 มีผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาอันเป็นวาระแห่งชาติ มีสาระสำคัญทั้งสิ้น 9 หมวด โดยเฉพาะ อย่างยิ่งหมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษาเป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูป การศึกษา ซึ่งทุกหมวดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

1. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย การปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่จะ ช่วยพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของตนเอง ผู้อื่น และ สรรพสิ่งทั้งหลาย รู้จักควบคุมตนเองให้อยู่ในครรลองแห่งความดีงาม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของ ตนเอง เป็นคนมีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพกฎกติกาของสังคม มีความขยัน

ข้อดี และเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความสามารถในการใช้ศักยภาพของสมองซีกซ้าย-ขวา อย่างได้ สดส่วนสมดุลกัน คือ ความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสาร การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ แบบวิทยาศาสตร์ คิดเป็นระบบ สามารถใช้สติปัญญาอย่างเฉลียวฉลาดลึกซึ้งเพื่อเรียนรู้ให้บรรลุ ความจริง ความดี ความงามสรรพสิ่ง เป็นคนที่มีสุขภาพกาย – ใจดี ภูมิภาวะทางอารมณ์ บุคลิกภาพ ร่าเริงแจ่มใส จิตใจอ่อนโยน และแก้ปัญหามนุษย์สัมพันธ์ดี เผชิญและแก้ปัญหาได้ ดำรงชีวิตอย่างอิสระ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความเข้มแข็งของสังคมไทย

เมื่อสมาชิกของสังคมได้รับการพัฒนาความตระหนัก และจิตสำนึกร่วมกันในการเผชิญ สถานการณ์และแก้ปัญหาของส่วนรวม คนทุกชุมชนย่อมพร้อมที่จะมีส่วนร่วม ถ่ายทอดความคิด ร่วมจิตกันทำงานอย่าง ไม่เห็นแก่ตัว มีการบริหารจัดการอย่างถูกต้องแบบคาช ลดความขัดแย้ง ทุก คนรับผิดชอบนำพาสังคมให้ก้าวหน้าด้วยต่างก็รู้คุณค่าของตนเอง ประเทศไทยจะไม่ประสบ ความสำเร็จในการปฏิรูปการเมือง การปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูประบบเศรษฐกิจ และการ ปฏิรูปอื่นใด ถ้าไม่ปฏิรูปการศึกษาตรงหัวใจคือ การปฏิรูปการเรียนรู้

3. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ยุค โลกาภิวัตน์

การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องให้สอดคล้องกับโลกยุค โลกาภิวัตน์ อันเป็นยุค อิเล็กทรอนิกส์และใยแก้วนำแสงที่วิทยาการเจริญรุดหน้า ความรู้ และสรรพวิทยาการเดินทางไป ถึงที่ต่าง ๆ ด้วยความรวดเร็ว ข้อมูลและสาระความรู้ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนทุกวัยจึงต้องมีโอกาสเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่มีอยู่รอบตัว ทั้งจากครูคน ครูเครื่อง และครู ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ผู้เรียนในยุค โลกาภิวัตน์จะต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาได้มากกว่า 1 ภาษา คือ ต้องรู้และใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องคล่องแคล่ว และใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อสื่อสารกับสากลได้ ด้วย ต้องมีความคล่องแคล่วในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็น ประตู่ที่จะเปิดออกไปสู่โลกกว้างเพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และรู้จักสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร เหล่านั้นใช้ให้เกิดประ โยชน์กับชีวิตของตน ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ

4. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสังคมไทย

การปฏิรูปการเรียนรู้จะเปิด โอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นการเปิดแนวทางใหม่ ๆ ให้แก่ครู พ่อแม่ ชุมชน มีอิสระในการอบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษาจัดหลักสูตร และการบริหารจัดการให้เกิดวัฒนธรรม การเรียนรู้ที่กลมกลืนกับท้องถิ่น การลดทอนกรอบกฎระเบียบ คำสั่งของส่วนกลางลงเพื่อให้เกิด

ความหลากหลายในการปฏิบัติ เช่น การจัดชั้นเรียนและตารางเรียนที่ยืดหยุ่นและเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ การลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องเพื่อให้ครูมีเวลาสำหรับค้นคิดเพื่อวางแผนเตรียมการจัดกระบวนการเรียนรู้ การสร้างบทเรียน การออกแบบแผนการเรียนที่ครอบคลุม ชุมชน สถานศึกษา ได้ร่วมกันคิด และเกื้อหนุนกันและกัน เป็นต้น

ปัจจุบันมีเสียงร้องจากเด็กและเยาวชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ให้มีการพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานของโรงเรียน โดยเฉพาะในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบใหม่ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอนได้พัฒนาสมอง การคิดและสติปัญญาอย่างเต็มศักยภาพ ได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ หากครูและผู้บริหารสถานศึกษาได้ปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนของตนสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แล้วเราจะมีโรงเรียนดี ๆ ครูดี ๆ ที่มีคุณภาพทัดเทียมกันเกิดขึ้นเต็มแผ่นดิน

5. ปฏิรูปการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกฎหมาย

การปฏิรูปการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงเป็นภารกิจที่มีกฎหมายรองรับ ครูอาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องถือปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ไม่ใช่นโยบายหรือแผนงานที่ใครจะทำก็ได้ไม่ทำได้ หรือเปลี่ยนแปลงได้ตามใจชอบของบุคคลหนึ่งเหมือนอดีตที่ผ่านมา

ด้วยความจำเป็นข้างต้น ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน จึงต้องทบทวนบทบาทของตนเองว่า การจัดการเรียนการสอนที่ตนกำลังดำเนินการอยู่มีคุณภาพ ถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันมากน้อยเพียงไร

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559 มีความสำคัญยิ่งเนื่องจากนำสาระของการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายของรัฐบาลสู่การปฏิบัติ และเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แผนการศึกษาแห่งชาติ ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาพื้นฐาน ในการกำหนดแผนโดยมีการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และธรรมชาติ บูรณาการเชื่อมโยงเป็นกระบวนการ โดยรวมที่ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนมีดุลยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และมุ่งไปสู่การอยู่ดีมีสุขของคนไทยทั้งปวง

เจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาตินี้จึงมุ่ง

1. พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ สังคม คุณภาพ สังคม แห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทร

เพื่อให้บรรลุเจตนารมณ์ดังกล่าวข้างต้น แผนการศึกษาแห่งชาติ จึงกำหนดวัตถุประสงค์ และแนวนโยบายเพื่อดำเนินการไว้ ดังนี้

1. พัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุล

2. พัฒนาทุกคนให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้

3. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อสังคม

4. ปลุกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะ

ที่พึงประสงค์

5. พัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเอง และเพิ่ม
สมรรถนะในการแข่งขัน

6. สร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้

7. พัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ ความคิด ความประพฤติกและคุณธรรม

ของคน

8. ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา

9. สร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้

10. พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม

11. ส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

12. จำกัด ลด ขจัดปัญหา ทางโครงสร้างเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม

13. พัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

14. จัดระบบทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

สรุปแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 มุ่งเน้นการพัฒนาคน และเครือข่ายความร่วมมือ
ของทุกส่วนในสังคม โดยมีระบบการบริหารจัดการที่ทันสมัยและเปิดกว้างสำหรับการมีส่วนร่วม
เป็นปัจจัยสนับสนุน และหากหน่วยงานระดับเขตพื้นที่ องค์กรท้องถิ่นและสถานศึกษา นำไป
ปฏิบัติจะทำให้การทำงานทางการศึกษาอยู่ในแนวทางเดียวกัน และทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ทุกคน
ปรารถนาอย่างเดียวกัน

ศักดิ์ชัย หิรัญทวี (2545, หน้า 38 - 42) ได้เสนอการศึกษาที่ดีเหมาะสมกับยุคสมัยต้องมีลักษณะดังนี้

1. การศึกษาระบบเปิด ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากการศึกษาได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ อย่างไม่มีข้อจำกัด การศึกษาต้องเป็นเสมือนรัฐสวัสดิการทางการศึกษา เป็นสวรรค์ของคนที่ต้องการการศึกษาทุกคน ดังที่สาธารณรัฐเกาหลีเรียกว่าเป็น EDUTOPIA

2. เป็นการศึกษาตลอดชีวิต เหมือนดังเช่นแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2520 ได้ระบุว่า “ตามนัยแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรงชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคม” (แผนการศึกษาแห่งชาติ 2520) และแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับต่อมา มีความเชื่อที่สอดคล้องเช่นเดียวกันว่า ระบบการศึกษาไทยต้อง “เป็นระบบที่ให้ผู้คนได้ศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองทั้งในด้านปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคมอย่างสมดุล” (แผนการศึกษาแห่งชาติ 2535) แนวความเชื่อนี้จัดว่าเป็นความเชื่อหลักของการศึกษาไทยปัจจุบันที่ขับเคลื่อนให้เกิดกิจกรรมและโครงสร้างใหม่ทางการศึกษาใหม่จำนวนมาก เช่น การเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยเปิดมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และกิจกรรมทางการศึกษาจำนวนมากมาหลายรูปแบบของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ตลอดจนแนวโน้มการบัญญัติเป็นพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิต

3. เป็นการศึกษาที่มีลักษณะหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต แนวความคิดนี้จะเปลี่ยนวิธีการทางการศึกษาใหม่ นั่นคือการศึกษาคงเข้าไปหาผู้เรียน ไม่ใช่รอให้ผู้เรียนเข้ามาหาและต้องมีความสะดวกมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ในการรับการศึกษา ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของบทเรียนหรือข้อมูลข่าวสาร ความหลากหลายรูปแบบ ที่ปรากฏให้เห็นอย่างเช่น แนวคิดเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ การจัดการศึกษาในระบบแฟรนไชส์แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการระดมทรัพยากรทุกประเภทเข้ามาเป็นประโยชน์ทางการศึกษาอีกด้วย

4. เป็นการศึกษาที่มีความทันสมัย ทั้งในด้านความรู้ความคิด และเครื่องมือทางการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเข้าสู่โลกของความรู้ได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว ความรวดเร็วจะอภิปรายร่วมกับครูและเพื่อนนักเรียน ครูก็จะมีเวลาทำงานกับนักเรียนกลุ่มเล็ก ๆ ได้เพิ่มขึ้นและเครือข่ายคอมพิวเตอร์จะช่วยเผยแพร่ผลงานของครูและการเรียนการสอนได้อย่างกว้างขวางขึ้น

ด้วยความเชื่อเรื่องความทันสมัย ครูคนใดยังใช้วิธีการสอนแบบเดิมที่ยึดถือการบรรยายและตำราเป็นทั้งตั้งแต่เพียงอย่างเดียวก็จะกลายเป็นคนล้าหลัง

5. เป็นการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หรือมุ่งให้ความสำคัญแก่นักเรียน ซึ่งหมายถึงการเรียนการสอนที่จัดให้สอดคล้องตามความสนใจ ตามความถนัด และตามประสบการณ์ของผู้เรียน ผู้เรียนต้องเรียนรู้อย่างมีความสุข แนวความเชื่อเช่นนี้ปรากฏในสังคมไทยมาไม่น้อยกว่า 4 ทศวรรษ มีนักการศึกษากล่าวถึงเรื่องนี้ไว้หลายท่าน เช่น ดร.รุ่ง แก้วแดง กล่าวถึงการศึกษาที่ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนว่า “เป็นการเรียนที่ไม่ขึ้นอยู่กับผู้สอนอย่างที่ผ่านมา แต่เป็นการเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนในเรื่องที่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของตนเองรวมทั้งได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ รู้จักนำประโยชน์จากการเรียนไปใช้ รู้จักวางแผน รู้จักวิเคราะห์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างนักคิดเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (รุ่ง แก้วแดง, 2541, หน้า 15) และแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้กำหนดไว้ในวิสัยทัศน์การพัฒนาการศึกษาในอนาคต ข้อ 3.3.1 ว่า “ให้การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักการศึกษาเรียนรู้ รู้วิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเองในรูปแบบและวิธีการหลากหลายต่อไปได้และรักที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และข้อ 3.3.2 ว่า “เป็นการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้โอกาสผู้เรียนมีบทบาทร่วมในการพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ” แต่ในความเป็นจริง การเรียนการสอนในโรงเรียนส่วนใหญ่ ครูยังคงเป็นใหญ่และเป็นผู้ชี้เป็นชี้ตายสำหรับนักเรียนอยู่เหมือนเดิม

6. เป็นการศึกษาที่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอย่างจริงจัง แทนการเข้ามาเป็นเพียงตัวประกอบของคณะครูและผู้บริหาร โรงเรียนหรือเป็นเพียงผู้บริจาควัตถุปัจจัย แนวความคิดนี้เชื่อว่าการศึกษาไม่ใช่เรื่องของรัฐโดยตรง ในอดีตการศึกษาเป็นกิจกรรมหนึ่งของการดำรงอยู่ของมนุษย์ เป็นกิจกรรมของการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชีวิตและทำให้ชีวิตมีความสุขอยู่ในธรรมชาติและสังคม แต่รัฐเป็นผู้มาใช้ประโยชน์จากการจัดการศึกษาในภายหลัง ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดกลาทางสังคม (Socialization) เพื่อสร้างสมาชิกที่ดีตามที่รัฐต้องการ ในกระแสความต้องการปรับปรุงการศึกษายุคใหม่ จึงมีการเรียกร้องอยู่เสมอว่ารัฐต้องเปลี่ยนรูปแบบการบริหารงานสถานศึกษาที่กำกับดูแลโดยตรงจากหน่วยงานของรัฐ เป็นการจัดการในรูปแบบขององค์กรอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนชุมชน ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้แทนองค์กรท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาของรัฐ และผู้ทรงคุณวุฒิในสัดส่วนที่สมดุล มีหน้าที่กำหนดนโยบาย กำกับดูแลและตรวจสอบการบริหารงานของกลุ่มสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษา แนวความเชื่อเรื่องชุมชนกับการศึกษาลักษณะนี้สอดคล้องกันในประเทศหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ และสาธารณรัฐเกาหลี เป็นต้น ส่วนชุมชนที่ได้มีโอกาสจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนในชุมชนของตนจะเกิดความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง เช่นชุมชนของโรงเรียน Patrice Heights Community Unit School เผยแพร่ความรู้สึกลึกซึ้งนี้ลงในโฮมเพจว่าชุมชน

ของคนตั้งขึ้นมาเพื่อจัดการศึกษาให้ได้ผลตามความต้องการของพ่อแม่และเด็กในชุมชน โดยจัดโปรแกรมการศึกษาที่มีคุณภาพรอบด้านและมีลักษณะกระตุ้นให้ผู้เรียนมีรากฐานทางการศึกษาที่เข้มแข็งพร้อมกับการเติบโตขึ้นเป็นสมาชิกของชุมชนอย่างมีความมั่นใจและกระตือรือร้นในการทำงาน

7. เป็นการศึกษาที่เน้นคุณธรรมควบคู่กับความสามารถในการทำงานและการประกอบอาชีพสมัยใหม่ แนวความเชื่อที่ว่าการศึกษาต้องเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังและการประกอบอาชีพสมัยใหม่ แนวความเชื่อที่ว่าการศึกษาต้องเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรม มีมาช้านานควบคู่กับการจัดการศึกษา และสามารถย้อนหลังไปถึงนักคิดโบราณอย่าง เช่น โสเครตีส ผู้เชื่อว่าความรู้ คือ คุณธรรม เรื่องของการศึกษาก็ต้องเป็นเรื่องความดีงามโดยตัวของการศึกษาเอง สิ่งใดถูกตัดสินว่าไม่มีคุณธรรม ไม่ถูกต้องจะถือว่าเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนาทางการศึกษา ในการศึกษาของไทย ข้อเสนอเรื่องคุณธรรมจากกลุ่มคนที่มีฐานคิดทางศาสนาเมื่ออยู่ตลอดเวลาพอ ๆ กับความคิดเรื่องเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนอย่างสมดุลและกลมกลืนกัน 4 ด้าน คือ ด้านปัญญา ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย และด้านสังคม แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7-8 เน้นเช่นเดียวกันว่า จะมุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของพลเมือง โดยเน้นให้มีคุณธรรม จริยธรรม ปัญญา และมีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ แต่ในความเป็นจริง ปัญหาเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ยังคงมีอยู่ในหมู่ผู้ที่จบการศึกษา เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากความคิดเรื่องเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียน ความคิดเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมก็เป็นไปได้ เพราะคุณธรรมที่กล่าวถึงในทางการศึกษาส่วนใหญ่เป็นความดี ความถูกต้องตามเกณฑ์ตัดสินของคนรุ่นก่อนหรือรุ่นผู้ใหญ่ ในขณะที่แนวความคิดเรื่องเด็กเป็นศูนย์กลาง คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเองในการแสวงหาความรู้ ความคิด และข้อสรุปต่าง ๆ ความดี ความถูกต้องของเด็กหลาย ๆ เรื่อง จึงอาจ ไม่ตรงกับผู้ใหญ่

8. เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาที่หลากหลาย แม้ว่าการศึกษาจะมีความสำคัญทุกระดับและทุกลักษณะ แต่การศึกษาขั้นพื้นฐานถูกมองว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของชีวิตที่จะทำให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขตลอดช่วงชีวิต และเป็นการศึกษาของปวงชนดังที่ยูเนสโกกำหนดไว้เมื่อปี 2535 ปัจจุบันการศึกษาขั้นพื้นฐานถูกกำหนดให้คลุมถึงระดับมัธยมศึกษาซึ่งหลายประเทศได้ทำสำเร็จมาแล้วความรู้และทักษะพื้นฐานควรต้องครอบคลุมสิ่งเหล่านี้ คือ

8.1 ความรู้และทักษะพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ ทักษะและความรู้ประกอบด้วยทักษะด้านการอ่านออก เขียนได้ คำนวณได้ ทักษะความรู้ทางด้านสังคมการเมือง ความรู้ทางวัฒนธรรมไทย เป็นต้น

8.2 การหล่อหลอมบุคลิกภาพค่านิยมและจริยธรรม เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของของสังคมไทย และสังคมโลก มีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อ

8.3 ความรู้และทักษะพื้นฐานที่เป็นพื้นฐานของการศึกษาดลชีวิตแก่ความสามารถ และทักษะการวิเคราะห์ข้อเท็จจริง และรู้วิธีการที่จะค้นหาข้อเท็จจริง

8.4 ความรู้และทักษะพื้นฐานที่เป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพ เพื่อนำความรู้แผนใหม่ไปใช้พัฒนาวิชาชีพของตน (วิชัย ต้นศิริ, 2540, หน้า 51- 56)

9. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นไทย บนพื้นฐานความเป็นไทย ในปัจจุบันการศึกษาของเราได้สอนให้คนไทยละเลยวัฒนธรรมความเป็นไทย ละเลยสิ่งดีงามของคนไทย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาสะสมอยู่ในสังคมของไทยมาเป็นเวลานาน ทำให้สังคมของเราต้องคิดในวังวนของปัญหา ที่มาด้วยความเจริญแบบ โลกตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชีวิต ปัญหาเศรษฐกิจ การศึกษาแบบใหม่จึงต้องมีเป้าหมายช่วยให้คนไทยมีความเป็นไทย คือหลุดพ้นจากการครอบงำของกระแสวัตถุนิยมหลุดพ้นจากการยึดติดอยู่กับความสะดวกสบายสมัยใหม่กลับไปนิยมชีวิตแบบอยู่พอดีกินพอดี โดยมีความเข้าใจในแก่นแท้ของภูมิปัญญาไทยเป็นเครื่องกรองของการรับเอาแต่ส่วนดีของตะวันตกมาใช้ประโยชน์

กล่าวโดยสรุปการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พึงประสงค์เป็นการศึกษาแบบบูรณาการในระบบเปิดที่ข้อจำกัดในความแตกต่างด้านเพศ วัย สาขาวิชา ฐานะทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ ความเชื่อทางศาสนา ถิ่นที่อยู่ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษา เน้นการศึกษาดลชีวิต เพื่อให้คนได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องระบบการศึกษาคือระบบของการเปิดโอกาสให้คนไทยเข้ามาใช้ประโยชน์จากการศึกษาไปพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม เพื่อให้สามารถแข่งขันหรือยืนเคียงบ่าเคียงไหล่ ให้กับสังคมโลกยุคใหม่ คนไทยยุคใหม่ต้องมีความรู้ ความสามารถและทักษะของคนในสังคมสมัยใหม่ บนพื้นฐานของความเป็นไทย

ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา

แนวคิดคุณลักษณะผู้นำ

การศึกษาคุณลักษณะผู้นำเป็นทฤษฎีดั้งเดิม ได้มีการศึกษาวิจัยกันอย่างมากมาย การศึกษาในระยะแรก ค.ศ. 1904-1940 การศึกษาส่วนใหญ่เป็นการเปรียบเทียบสถานภาพหรือประสิทธิภาพของผู้นำกับผู้ตาม โดยยึดถือทฤษฎีแนวคิดของทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่ (The Great Man Theory) ในสมัยกรีกและโรมันโบราณ ซึ่งถือว่าผู้นำเป็นมาแต่กำเนิด สร้างกันไม่ได้ ผู้นำจึงมีคุณลักษณะพิเศษกว่าคนอื่น ดังนั้นผู้นำที่ประสบความสำเร็จจะเป็นผู้ที่มีความสามารถเหนือกว่าคนธรรมดาทั่วไป (Extraordinary Abilities) จากการศึกษางานวิจัยที่รวบรวมได้ตั้งแต่ปี 1904 -1940 ได้แสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะ

เฉพาะและบุคลิกภาพส่วนตัวบางประการของผู้นำ เช่น ลักษณะทางกาย (Physical Size) ทักษะทางสังคม (Social Skill) และความสามารถทางสติปัญญา (Intellectual Ability) เป็นคุณลักษณะที่ทำให้บุคคลบรรลุถึงความเป็นผู้นำและเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพ ในระยะต่อมงานวิจัยต่าง ๆ ได้มีการออกแบบงานวิจัยที่ดีขึ้นและมีการนำวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการวิจัย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะจึงเริ่มมีการค้นพบคุณลักษณะผู้นำที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้นำ และประสิทธิผลภาวะผู้นำ

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัย ได้มีนักวิชาการนำเสนอเกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะของผู้นำดังต่อไปนี้

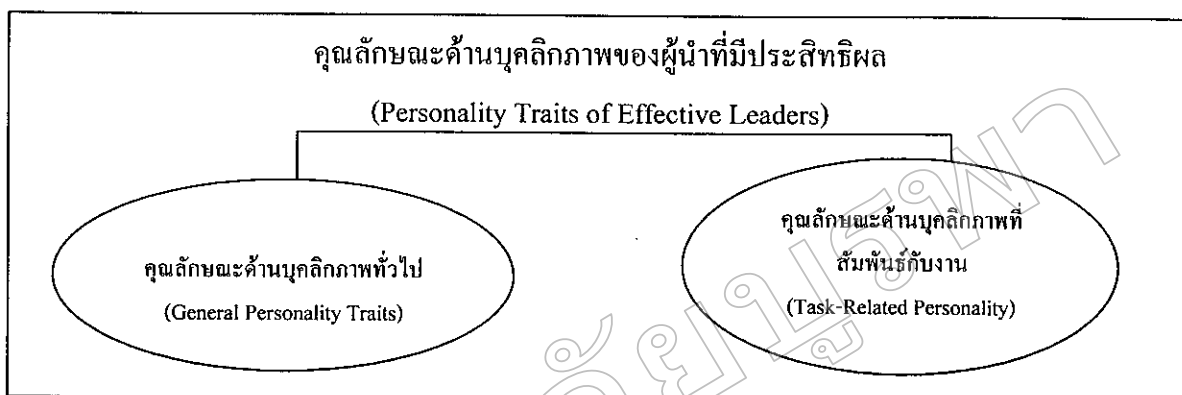
ชาลซ์ อัจฉินสมาจาร (2543, หน้า 84-86) สรุปคุณลักษณะผู้นำที่ประสบความสำเร็จกับผู้นำที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ไว้ดังนี้

1. ผู้นำที่ประสบความสำเร็จจะต้องมี ความเฉลียวฉลาด ปรับตัวเก่ง เปิดตัว-เปิดเผย มีความเพียรพยายาม ร่างกายแข็งแรง ความกระตือรือร้น เป็นคนทำงานหนัก มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไหวพริบ ความอดทน ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น พลังงานสูง-ไฟแรง ความคิดสร้างสรรค์-แสวงหาโอกาสความริเริ่ม-การออกแบบ ความรู้-ภูมิปัญญาบูรณาการส่วนบุคคล
2. ผู้นำที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง จะต้องมึลักษณะใช้อำนาจโดยการมอบอำนาจให้ผู้อื่นเป็นผู้เรียนรู้ตลอดไป กำหนดแนวทางคุณธรรมและจริยธรรมภายในหน่วยงาน เชื่อมั่นและให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงาน รู้จักตัวเองเป็นอย่างดี กล้าเสี่ยงและยอมรับความสูญเสีย มีความสามารถในการสื่อสารความระหว่างบุคคล แปลวิสัยทัศน์ให้เป็นความจริง มุ่งเน้นพัฒนาการไปสู่อนาคต พัฒนาคณะอื่นให้เป็นผู้นำ ดึงดูดคนให้ทำสิ่งที่ถูกต้อง

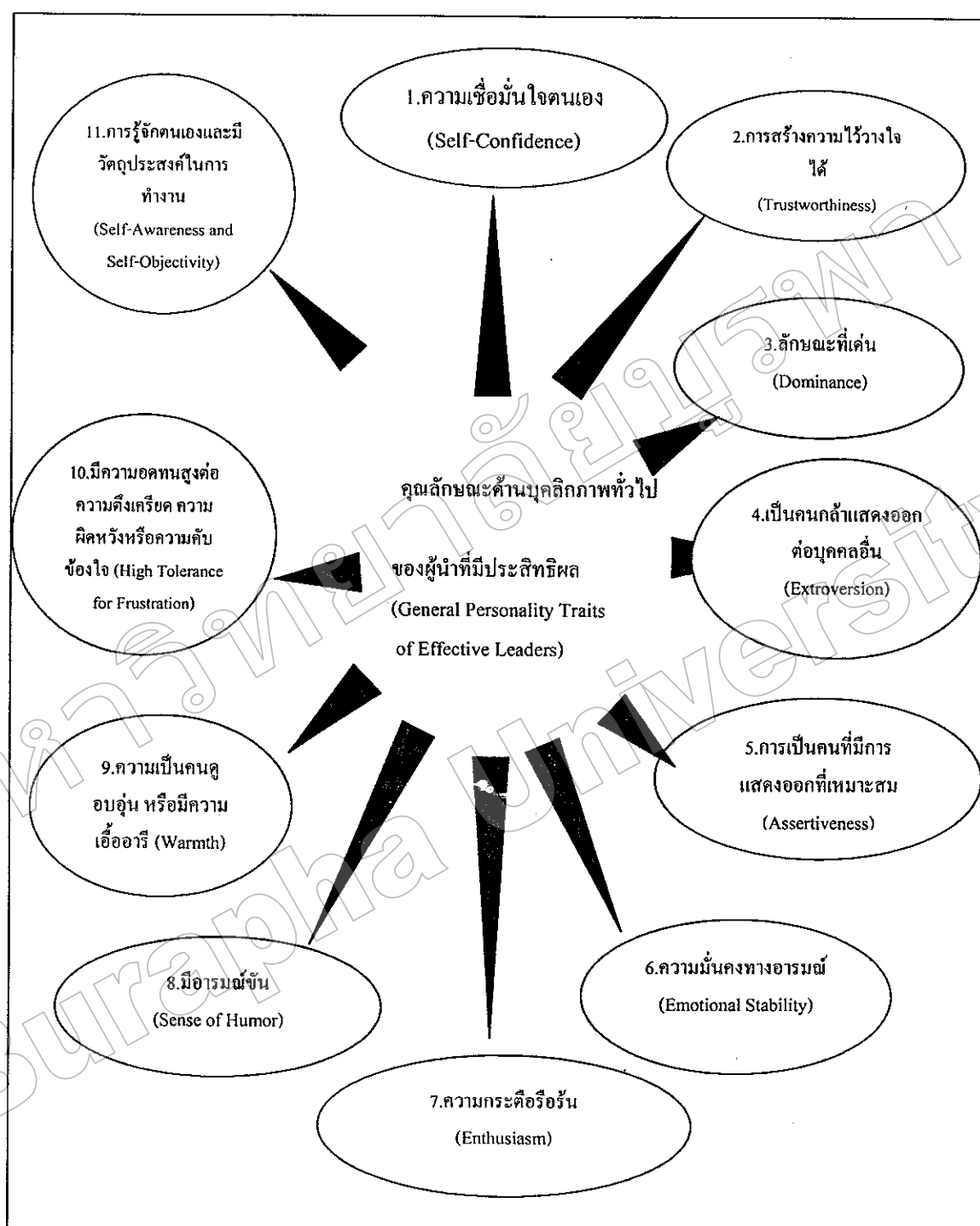
รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544, หน้า 35-40) กล่าวว่า ผู้นำที่มีประสิทธิผลมักมีคุณลักษณะผู้นำเฉพาะอย่าง ที่เหมือนกันและแตกต่างจากผู้ที่มิใช่ผู้นำ โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของผู้นำที่มีประสิทธิผล ซึ่งแยกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพทั่วไป ประกอบด้วย ความเชื่อมั่นในตนเอง การสร้างความไว้วางใจได้ มีลักษณะที่เด่น เป็นคนกล้าแสดงออก การเป็นคนที่มีการแสดงออกที่เหมาะสม มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความกระตือรือร้น มีอารมณ์ขัน ความเป็นคนดูอบอุ่น มีความเอื้ออารี มีความอดทนสูงต่อความตึงเครียด ความผิดหวัง หรือความคับข้องใจ การรู้จักตนเองและมีวัตถุประสงค์ในการทำงาน
2. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับงาน ประกอบด้วย มีความคิดริเริ่มมีความเข้าใจอารมณ์และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความสามารถในการยืดหยุ่นได้ และความสามารถในการปรับตัว มีสภาพการควบคุมภายในตนเอง มีความกล้าหาญ มีความสามารถกลับคืนสู่สภาพเดิม

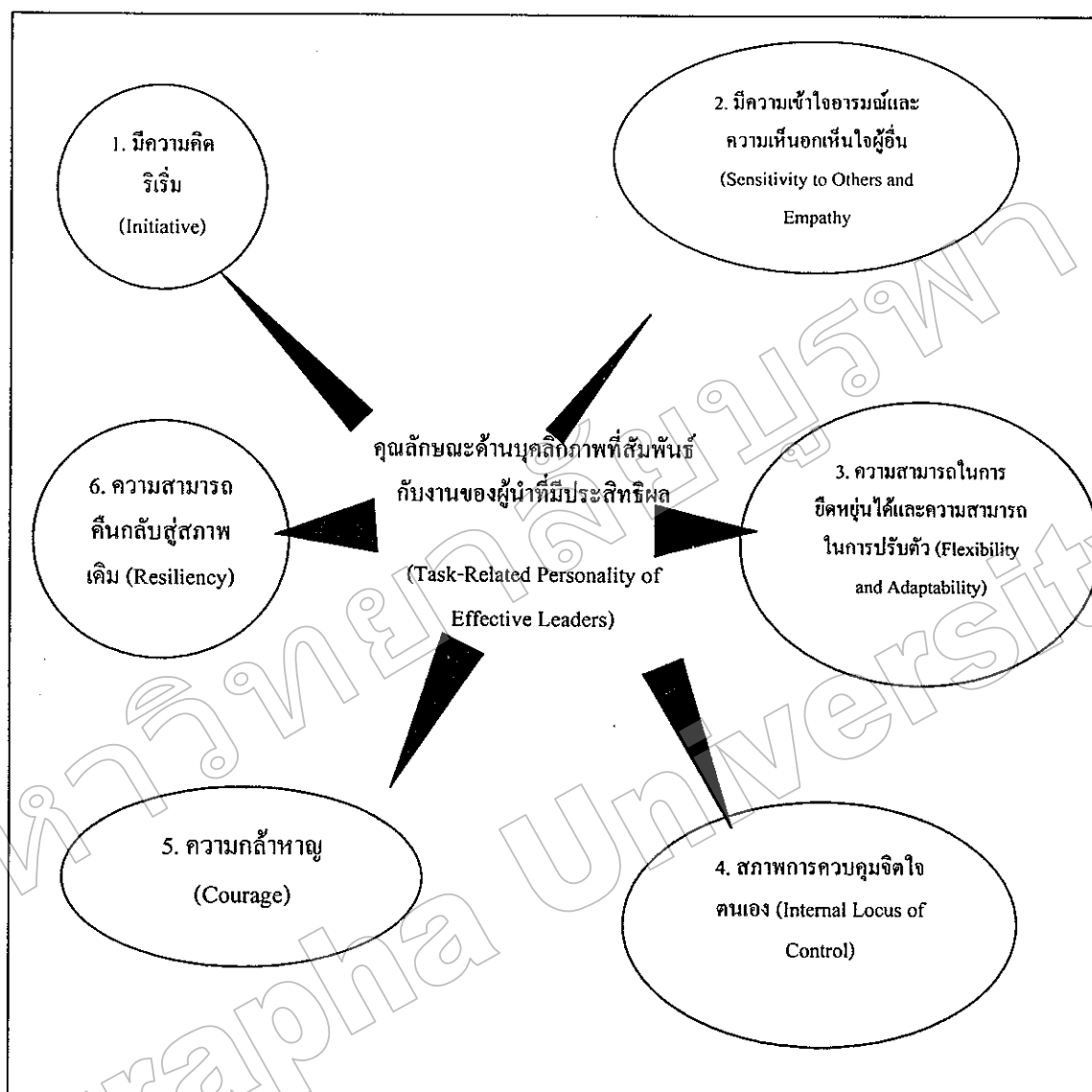
คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของผู้นำที่มีประสิทธิผลทั้ง 2 กลุ่ม มีความสัมพันธ์กันและมีองค์ประกอบต่าง ๆ กัน ดังแสดงให้ด้วยภาพที่ 2 -3 และ 4 ตามลำดับ

ภาพที่ 2 คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของผู้นำที่มีประสิทธิผล (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544, หน้า 36)

ภาพที่ 3 รายการคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพทั่วไปของผู้นำที่ประสบความสำเร็จ (Dubrin, 1998, p. 26)

ภาพที่ 4 รายการคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับงานของผู้นำที่มีประสิทธิผล (Dubrin, 1998, p. 33)

Daft (1999, p. 334) ได้เสนอคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้นำที่ดีที่สุด มี 9 ประการ คือ

1. ความสามารถพิเศษ (Charisma) น่าศรัทธา น่านับถือ และน่าไว้วางใจ มีความสามารถในการที่จะเข้าใจความต้องการของผู้อื่น สามารถนำให้บุคคลอื่นสำนึกในจุดมุ่งหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน

2. ให้ความสนใจเอาใจใส่ในแต่ละบุคคล (Individual Consideration) เป็นพี่เลี้ยงคอยชี้แนะ รับฟังเหตุผล สนับสนุนและช่วยเหลือผู้ที่มาปฏิบัติงานใหม่

3. กระตุ้นอย่างชาญฉลาด (Intellectual Stimulation) ส่งเสริมให้ผู้อื่นคิดโดยใช้เหตุผล และใช้ข้อมูลประกอบ สามารถกระตุ้นให้ผู้อื่นคิดแก้ปัญหาโดยใช้แนวทางใหม่ ๆ

4. มีความกล้าหาญ (Courage) ยืนยันในความคิดและความเชื่อ ไม่กดดันให้ผู้อื่นมีความเห็นสอดคล้องกับตนเอง

5. มีความเชื่อถือไว้ใจได้ (Dependability) รักษาไว้ซึ่งข้อผูกพัน ยอมรับในความผิดพลาด สามารถทำงานได้อย่างอิสระ

6. มีความยืดหยุ่น (Flexibility) สามารถปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติตามสภาพแวดล้อม และสถานการณ์

7. มีความซื่อสัตย์ (Integrity) ประพฤติเป็นแบบอย่างในด้านคุณธรรมและจริยธรรม

8. มีความสามารถในการพิจารณาเหตุการณ์ (Judgment) ใช้การประเมินวัตถุประสงค์จากหลายทางเลือกประกอบการนำข้อเท็จจริงมาพิจารณาอย่างมีเหตุผลและอย่างเป็นจริง นำประสบการณ์ ที่ผ่านมาเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการตัดสินใจในสภาพปัจจุบัน

9. ยอมรับนับถือผู้อื่น (Respect for Others) ทั้งในความคิดเห็น แนวคิดและข้อเสนอแนะของบุคคลอื่นตามสถานภาพและตำแหน่ง

McCall and Lombardo (1983 cited in Yukl, 1989, p. 180) ได้ศึกษาวิจัยสรุปถึงคุณลักษณะของผู้นำที่ประสบผลสำเร็จมี 4 ประการ คือ

1. มีความมั่นคงในอารมณ์และจิตใจที่แน่วแน่ (Emotional Stability and Composure)
2. มีความสามารถในการปกป้องและคุ้มครอง (Defensiveness)
3. มีทักษะในการสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น (Interpersonal Skill)
4. มีทักษะในด้านเทคนิคและการคิด (Technical and Cognitive Skill)

Frigon and Jackson (1996, pp. 29-36) ได้สรุปว่าคุณลักษณะผู้นำ (Leadership Trait) คือ คุณลักษณะและคุณสมบัติเด่นในตัวผู้นำที่ผู้อื่นไม่มี คุณลักษณะเหล่านี้เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวที่แสดงออกบนภาวะผู้นำและความรับผิดชอบทางการบริหารความสำคัญของคุณลักษณะ ดังกล่าว หากไม่มีอย่างชัดเจน อาจทำให้ผู้นำไม่ได้รับความศรัทธา และสูญเสียความเชื่อมั่นในฐานะผู้นำ การที่จะมีคุณลักษณะภาวะผู้นำนี้ จะแสดงได้ด้วยคุณลักษณะ 10 ประการ คือ

1. มีการควบคุมอารมณ์ (Controlled Emotions)
2. ความสามารถในการปรับตัว (Adaptability)
3. ความคิดริเริ่ม (Initiating)
4. ความกล้าหาญ (Courage)
5. ความสามารถในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ (Determination and Resolution)

6. มีพฤติกรรมจริยธรรม (Ethical Behavior)
7. มีดุลยพินิจที่ดี (Sound Judgment)
8. ความอดทน (Endurance)
9. มีความปรารถนามุ่งมั่น (Desire)
10. มีความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้ (Dependability)

Stogdill (1974, pp. 74 -75) ได้รวบรวมผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำ โดยจำแนกเป็น 6 ด้าน คือ

1. ลักษณะทางกาย (Physical Characteristics) การเป็นผู้มีสุขภาพ ร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง มีความสง่า
2. ภูมิหลังทางสังคม (Social Background) มีการศึกษาดีและสถานภาพทางสังคมที่ดี
3. สถิติปัญญา (Intelligence) สถิติปัญญาดี การตัดสินใจที่ดี มีความรู้และทักษะในการสื่อความหมายและการพูด
4. บุคลิกภาพ (Personality) มีความตื่นตัวอยู่เสมอ ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจริยธรรมและความเชื่อมั่นในตนเอง
5. ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน (Task-Related Characteristics) มีความปรารถนาที่จะทำให้ดีที่สุดมีความรับผิดชอบ มุ่งงานและไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรค
6. ลักษณะทางสังคม (Social Characteristics) ทักษะในการสร้างสัมพันธภาพและร่วมมือกับผู้อื่น เข้าสังคมได้ดี เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น การประสานงานที่ดี

Gardner (1990, pp. 48-53) ได้สรุปคุณลักษณะของผู้นำตามแนวของ Stogdill, Bass and Hollander ไว้ 14 ประการ คือ

1. ความกระปรี้กระเปร่าและความอดทนทางด้านร่างกาย (Physical Vitality and Stamina)
2. ความฉลาดและสามารถตัดสินใจสรุปผล (Intelligence and Judgment in Action)
3. ปรารถนาที่จะยอมรับในความรับผิดชอบ (Willingness (Eagerness) to Accept Responsibility)
4. ความสามารถในการปฏิบัติงาน (Task Competence)
5. มีความเข้าใจผู้ร่วมงานและเข้าใจความต้องการ (Understanding of Followers/ Constituents and Their Needs)
6. มีทักษะในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น (Skill in Dealing with People)
7. ต้องการในความสำเร็จ (Need to Achieve)

8. ความสามารถในการจูงใจ (Capacity to Motivate)
9. กล้าหาญ หนักแน่น และมั่นคง (Courage Resolution Steadiness)
10. ความสามารถในการนำชัยชนะและน่าเชื่อถือ (Capacity to Win and Hold Trust)
11. ความสามารถในการจัดการ ตัดสินใจและการจัดการจัดลำดับความสำคัญ (Capacity to Manage Decide, Set Priority)

12. มีความเชื่อมั่น (Confidence)

13. มีอำนาจการปกครองและแสดงสิทธิผลประโยชน์ (Ascendancy, Dominate, Assertiveness)

14. สามารถปรับตัวและยืดหยุ่น (Adaptability, Flexibility of Approach)

Hoy and Miskel (1987, p. 272) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะประจำตัวของผู้บริหาร มีดังนี้

1. ความเป็นผู้มีความสามารถ (Capacity) ประกอบด้วย มีความเฉลียวฉลาด มีความกระตือรือร้น สามารถพูดได้คล่องแคล่ว มีความคิดริเริ่ม
2. ความเป็นผู้มีความสำเร็จ (Achievement) ประกอบด้วย มีความเชี่ยวชาญและมีความรู้
3. ความเป็นผู้มีความรับผิดชอบ (Responsibility) ประกอบด้วย การเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ มีความมานะ มีความกระตือรือร้น กล้าพูด กล้าทำ สม่่าเสมอมั่นคง อดทน เชื่อมั่นในตนเองและมีความทะเยอทะยาน
4. เป็นผู้เข้าไปมีส่วนร่วม (Participation) ประกอบด้วย กิจกรรมด้านสังคมในด้านความร่วมมือ รู้จักปรับตัวและมีอารมณ์ขัน
5. ความเป็นผู้มีฐานะทางสังคม (Status) ประกอบด้วย มีตำแหน่งฐานะทางสังคมและเป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

Trewatha (1982, p. 388) ได้แบ่งคุณลักษณะสำคัญของผู้นำไว้ 4 ประการ คือ

1. คุณลักษณะทางกาย (Physical Traits) ได้แก่ ความสูง น้ำหนัก รูปร่างหน้าตา ความมีพลัง ความทนทานของร่างกาย
2. คุณลักษณะทางสังคม (Social Traits) ได้แก่ ความเห็นอกเห็นใจ ความแนบเนียน ความน่าเชื่อถือ ความมีฐานะ ความสามารถที่จะร่วมงาน
3. คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ (Personality Traits) ได้แก่ ความทะเยอทะยาน ความเชื่อมั่นในตนเอง ความซื่อสัตย์ ความมานะ ความมีจินตนาการ
4. คุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal Traits) ได้แก่ ความสามารถในการใช้ถ้อยคำความรอบรู้ความสามารถในการวินิจฉัย ความสามารถทางสติปัญญา ความรับผิดชอบ

สรุปคุณลักษณะผู้นำ ตามแนวคิดของนักวิชาการและผลงานการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นเป็นคุณลักษณะบางประการที่ผู้นำมี โดยมีคุณลักษณะเฉพาะที่บุคคลที่มีใช้ผู้นำ อาจไม่มีคุณลักษณะเฉพาะดังกล่าวจะเป็นคุณลักษณะพิเศษ ผู้นำที่มีประสิทธิภาพอาจมีเหมือนกันในบางลักษณะ บางประการแตกต่างจากบุคคลธรรมดา อย่างไรก็ตามก็ว่าคุณลักษณะผู้นำย่อมมีในผู้นำที่มีประสิทธิภาพ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารยุคปฏิรูปการศึกษา

รุ่งเรือง สุชาภิรมย์ (2544, หน้า 46-63) ได้ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารการศึกษาในต่างประเทศ พบว่า ได้มีการกำหนดคุณลักษณะของผู้บริหาร โรงเรียนชั้น ในบริบทของการปฏิรูปการศึกษา อาทิ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย รวมทั้งประเทศไทย โดยคุรุสภาได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานของผู้บริหารการศึกษาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 ซึ่งถือได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะเริ่มต้นปฏิรูปการศึกษา ซึ่งคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหาร โรงเรียนที่แต่ละประเทศกำหนดขึ้นมีรายละเอียด ดังนี้

ประเทศ ออสเตรเลีย

สถาบันพัฒนาครูใหญ่แห่งทัสมาเนีย (Tasmania Principal Institute: TPI) กำหนดคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหาร โรงเรียนชั้น ภายใต้ชื่อเรียกว่าคุณลักษณะที่ส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารงาน โดยแบ่งคุณลักษณะออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ความสามารถเฉพาะตัวในเชิงบริหาร (Professional Effectiveness) 2) ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Interpersonal Relations) 3) ความสามารถในการบริหารการศึกษา (Educational Leadership) 4) ความสามารถในการวางแผนการทำงาน (Planning and Accountability) 5) ความสามารถในการทำงานร่วมกับชุมชน (Community Leadership) 6) ความสามารถในฐานะผู้นำด้านศาสนา วัฒนธรรมและจริยธรรม (Religious, Cultural, and Ethical Leadership) (Tasmanian Principals Institute, 2001, pp. 1-13) สำหรับคุณลักษณะที่ 1 และ 2 เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัว คุณลักษณะที่ 5 และ 6 เป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับระดับสังคมและชุมชน มีรายละเอียด ดังตารางที่ 1 ถึง ตารางที่ 6

ตารางที่ 1 ความสามารถเฉพาะตัวในเชิงบริหาร

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
1.1 การรับรู้ด้วยตนเอง ค่านิยม ความเชื่อ และการเชื่อมโยงความคิดทฤษฎีสามารถวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งและข้อจำกัดของตนเองในการเชื่อมโยงทฤษฎีการบริหารไปสู่ระดับการปฏิบัติ	- วางแผนการทำงาน - มีความรู้เรื่องการจัดการเรียนการสอน - แลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนร่วมงาน - แสดงทักษะด้านการพัฒนาความสามารถทางการบริหาร - มีความเข้าใจในการบริหารงานระดับปฏิบัติ
1.2 การประเมินศักยภาพตนเอง ประเมินเป้าหมายการทำงานวิธีการทำงาน การดำเนินงานตลอดจนวิธีการบริหารงานที่นำไปสู่ความสำเร็จ	- ประเมินผลการทำงานของตนเอง - ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผลการทำงานของตนเอง - วางเป้าหมายการทำงานและกำหนดแนวทางที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย
1.3 ตั้งเป้าหมายที่จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอ วางเป้าหมายระยะยาวในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	- มีแผนงานในการพัฒนาตนเอง - จัดสรรเวลา และทรัพยากรด้านต่าง ๆ ในการสนับสนุนการพัฒนาตนเอง - ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ - กำหนดแนวทางการพัฒนาตนเองเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง - สร้างอุปนิสัยในการรักการเรียนรู้ เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง
การดูแลเอาใจใส่สุขภาพตนเอง สร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพตนเองให้แข็งแรงทั้งทางด้านร่างกายและทางด้านอารมณ์	- ให้ความสำคัญในเรื่องการดูแลสุขภาพ - ฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใสอยู่เสมอ - หมั่นออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ
1.5 การจัดระบบตนเองมีการลำดับความสำคัญของการะงาน มีเป้าหมายในการทำงานและพยายามทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้	- ทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในโรงเรียน - วางนโยบายการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่น - กำหนดแผนงานระยะสั้นเพื่อวางแผนการทำงานทั้งของตนเองและผู้ร่วมงาน

ตารางที่ 2 ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
2.1 ความสามารถในการสื่อสาร มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพกับผู้ร่วมงาน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน	- รับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาโรงเรียน - เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ - สร้างความชัดเจนในแนวทางการพัฒนาโรงเรียนให้บุคลากรแต่ละคน - เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายแสดงความคิดเห็น และเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียน
2.2 การบริหารความขัดแย้ง สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน	- สร้างบรรยากาศการปรองดองกันในที่ทำงาน - ใช้แนวทางที่สร้างสรรค์ ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเพื่อให้เกิดผลดีแก่ทุกฝ่าย - เปิดเผย ตรงไปตรงมา และจริงจังในการแก้ปัญหา
2.3 ประเมินการทำงานเพื่อประเมินประสิทธิภาพ ประเมินผลการทำงานเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาบุคลากร	- มีหลักฐานที่แสดงว่ามีการสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนากุศลกร - แจ้งผลการประเมินเพื่อนำไปปรับปรุง - เปิดโอกาสให้บุคลากรมีการประเมินการทำงานของตนเอง - ส่งเสริมกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่ช่วยพัฒนาวิชาชีพ ทั้งที่เป็นรูปแบบทางการและการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ตารางที่ 3 ความสามารถในการบริหารการศึกษา

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
3.1 การสร้างวิสัยทัศน์ กระตุ้นผู้ร่วมงานให้เกิดความรู้สึกร่วมกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน	- ศึกษาเหตุการณ์ปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อจัดการศึกษาโดยเฉพาะกรณีที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อโรงเรียน - กำหนดเป้าหมายของโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐและไม่ขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม - มีหลักฐานที่แสดงว่าทุกฝ่ายมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน
3.2 ความสามารถด้านการจัดการเรียนการสอน เข้าใจแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนอย่างชัดเจนรวมทั้งการนำไปใช้ในชั้นเรียนเพื่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียน	- ตั้งเป้าหมายที่จะพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนอย่างต่อเนื่องรวมทั้งมีแผนการดำเนินงานที่ยืนยันได้ - อธิบายแนวคิดในการจัดการศึกษาได้อย่างชัดเจน - ส่งเสริมให้ใช้วิธีการเรียนการสอนที่หลากหลาย - จัดโครงการอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรทั้งสายผู้สอนสายสนับสนุนการสอน นักเรียน และกรรมการโรงเรียน - มีการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง
3.3 การกระจายอำนาจความรับผิดชอบมีการกระจายอำนาจการบริหารและความรับผิดชอบที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคลให้กับผู้ร่วมงาน	- เห็นความสำคัญของผู้ร่วมงานที่มีความสามารถและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารงาน - มีหลักฐานที่แสดงว่าคนที่ตั้งใจทำงานได้รับการตอบแทนความดีความชอบ - มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกตามความสามารถของแต่ละบุคคล - มีหลักฐานที่แสดงว่ามีกิจกรรมที่ส่งเสริมการร่วมมือกันทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
3.4 ใช้กระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาการเปลี่ยนแปลง ใช้แนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง	- มีหลักฐานที่แสดงว่ามีการระดมความคิดเพื่อวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ผ่านมา - มีบรรยากาศของการร่วมกันแสดงความรับผิดชอบของการทำงานในกรณีที่เกิดความเสียหายในการปฏิบัติหน้าที่ - มีหลักฐานที่แสดงว่ามีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนอันเป็นผลมาจากโครงการพัฒนา
3.5 ชุมชนสัมพันธ์ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนโดยใช้กิจกรรมความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ	- ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ - โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรม ต่าง ๆ - ประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายทราบเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาของชาติ

ตารางที่ 4 ความสามารถในการวางแผนการศึกษา

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
4.1 การจัดเก็บหลักฐานการทำงาน มีการจัดเก็บหลักฐานการทำงานเพื่อใช้ในการประเมินผลการพัฒนาโรงเรียน	- มีการจัดเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ว่าเป็นไปตามเป้าหมายการดำเนินงานที่วางไว้ - มีการเก็บหลักฐานการทำงานอย่างสม่ำเสมอและเป็นขั้นตอน
4.2 การวางแผนการทำงาน ร่วมกันวางแผนการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้	- วางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของทุกฝ่ายในโรงเรียนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นในกระบวนการวางแผน - มีหลักฐานที่แสดงว่าทุกฝ่ายเห็นชอบกับแผนการดำเนินงาน

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
4.3 การจัดสรรทรัพยากร ระดมทรัพยากรทุกด้าน ตั้งแต่ทรัพยากรบุคคล วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานการจัดการศึกษา	- สํารวจทรัพยากรที่มีอยู่ - ใช้ทรัพยากรเพื่อนํามาสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน - มีวิธีการประเมินประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม - มีหลักฐานที่แสดงว่ามีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาโรงเรียน
4.4 กระบวนการและโครงสร้างการทำงานพัฒนาระบบการจัดการและโครงสร้างการทำงาน รวมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะผลักดันเป้าหมายไปสู่ความสำเร็จ	- มีโครงสร้างการทำงานที่มีประสิทธิภาพ กำหนดบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายชัดเจนเพื่อให้การทำงานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ - มีการประสานการทำงานกันเป็นอย่างดีทั้งนี้มีการตรวจสอบและประเมินการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
4.5 ความตระหนักในหน้าที่รับผิดชอบสร้าง ความตระหนักในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของนโยบายด้านการจัดการศึกษาของชาติ	- ทุกฝ่ายร่วมกันกำหนดเป้าหมายการทำงาน - ประเมินผลการทำงานตามเป้าหมายที่วางไว้ - ประเมินข้อผิดพลาดเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข

ตารางที่ 5 ความสามารถในการทำงานร่วมกับชุมชน

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
5.1 สร้างพันธมิตร กับองค์การภายนอกทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่ม เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของ โรงเรียน	- สร้างแรงจูงใจให้ชุมชนตระหนักในสำคัญการมีส่วนร่วมผลักดันการดำเนินงานของโรงเรียนไปสู่เป้าหมาย
5.2 ดำเนินถึงชื่อเสียงของ โรงเรียน ขอความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ทั้งจากชุมชนและภาคเอกชนเพื่อเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร และนักเรียน	- ใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่จะดึงดูดชุมชนให้เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาการเรียนการสอนของโรงเรียน - สร้างความตระหนักให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง
5.3 ดำเนินนโยบายที่ตอบสนองทั้งระดับบนและระดับล่างอย่างสมดุล ปรับแนวทางการดำเนินงานที่จะนำนโยบายจากส่วนกลางมาสู่ระดับปฏิบัติให้เหมาะสมกับท้องถิ่น	- ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนให้ชุมชนทราบ - ให้ความร่วมมือกับชุมชนอย่างใกล้ชิด - สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนรวมทั้งเครือข่ายภายในโรงเรียน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของโรงเรียน
5.4 ชุมชนสัมพันธ์ เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียน	- ศึกษาวิจัยและแนวทางการจัดการศึกษาของชาติเพื่อที่จะกำหนดแนวทางการนำมาใช้ให้สอดคล้องกับโรงเรียน - ศึกษาหลักสูตรและการใช้หลักสูตรเพื่อวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนอย่างเหมาะสม
	- ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมและเห็นชอบร่วมกันกับแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียน - ร่วมกันระดมความคิดเพื่อการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาในชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงานทางด้านการจัดการศึกษา - เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจอันจะนำไปสู่ข้อตกลงในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน

ตารางที่ 5 (ต่อ)

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
5.5 ตระหนักในพื้นฐานความคิดของชุมชน ศึกษาพื้นฐานความเป็นอยู่ของชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน	- ก่อนการตัดสินใจและวางแผนควรศึกษาประวัติของชุมชนในทุกด้าน - ศึกษาเครือข่ายภายในโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งองค์การที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ - สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน กรรมการโรงเรียนและหน่วยงานการศึกษาต้นสังกัด

ตารางที่ 6 ความสามารถในการในฐานะผู้นำด้านศาสนา วัฒนธรรม และจริยธรรม

คุณลักษณะ	พฤติกรรมบ่งชี้
6.1 สภาพแวดล้อม สร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมและเอื้อต่อการพัฒนาองค์กร	ศึกษาผลกระทบของผู้ปกครอง ครู และนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับบรรยากาศการเรียนรู้ในโรงเรียนแสดงให้เห็นว่ามีความสามารถในการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาการศึกษาอย่างเหมาะสม พัฒนาความรู้สึกลด้านความร่วมมือกันระหว่างผู้ร่วมงานในโรงเรียนสร้างสิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นให้ผู้ร่วมงานร่วมมือร่วมใจกันทำงานตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้
6.2 การดูแลด้านวัฒนธรรม ดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความเชื่อประเพณีปฏิบัติในสังคม	1. แนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนต้องไม่ขัดกับสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
6.3 การดูแลด้านศาสนา โรงเรียนมีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา	แสดงความเคารพในความเชื่อที่คนในชุมชนยึดถือ ให้ความร่วมมือในกิจกรรมสำคัญทางศาสนา
6.4 ด้านจรรยาบรรณ ส่งเสริมจรรยาบรรณที่ดีเกี่ยวกับวิชาชีพ	1. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ

ประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่บริหารจัดการศึกษา โดยมีสภาผู้บริหารการศึกษาของรัฐ (CCSSO) เป็นองค์กรระดับประเทศที่ไม่แสวงกำไร ประกอบด้วย ผู้บริหารที่รับผิดชอบการศึกษาขั้นพื้นฐาน จาก 50 รัฐ และอาณาเขตนอกแผ่นดินใหญ่ 5 แห่งรวมทั้งวอชิงตันดีซีและหน่วยงานการศึกษาของทหาร สภาพดังกล่าวนี้เป็นผู้แทนของหน่วยงานทางการศึกษาทั้งหมดและทำหน้าที่เสนอความเห็นต่อรัฐสภาและรัฐบาลกลาง ผู้บริหารโรงเรียนของทุกรัฐในสหรัฐอเมริกา ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ และผู้ที่จะมีใบประกอบวิชาชีพต้องมีคุณสมบัติเฉพาะทั้งในด้านความรู้ และประสบการณ์และผ่านหลักสูตรการฝึกอบรมและพัฒนาที่แต่ละรัฐกำหนด

สำหรับรัฐเดลาแวร์ ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานของผู้บริหารทางการศึกษา 5 ด้าน ได้แก่

- 1) ผู้นำแบบองค์รวม 2) ผู้นำทางการสอน 3) ผู้นำในชุมชน และเชิงการเมือง 4) ผู้นำองค์กร และ
 - 5) ผู้นำด้านจริยธรรม และมนุษยสัมพันธ์ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2543, หน้า 127-128) ส่วน
- รัฐแคนซัส (สุรศักดิ์ หลาบมาลา, ม.ป.ป. อ้างถึงใน สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2543, หน้า 140) มีการกำหนดมาตรฐานของครูใหญ่ จำนวน 4 มาตรฐานในทุกมาตรฐานแบ่งออกเป็นคุณลักษณะย่อย ๆ รวม 54 ข้อ

ในปี 1996 สมาคมผู้นำโรงเรียนผู้ได้รับอนุญาตระหว่างมตรัฐ (Interstate School Leaders Licensure Consortium: ISLLC) ได้กำหนดมาตรฐานของผู้นำในโรงเรียน (Standards for School Leaders) ขึ้น ซึ่งมาตรฐานดังกล่าวได้รับการรับรองจากที่ประชุมของสมาคมเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 1996 โดยมีความสอดคล้องกับ 1) ข้อกำหนดของคณะกรรมการการรับรองมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติ (National Council For Accreditation of Teacher Education [NCATE]) สาขาการบริหารโรงเรียน และ 2) รายงานแห่งชาติว่าด้วยการสร้างภาวะผู้นำสำหรับโรงเรียนในอนาคต (Interstate School Leaders Licensure Consortium, 2000, pp. 97-113)

คุณลักษณะผู้นำตามมาตรฐานผู้นำในโรงเรียนของสมาคมผู้นำโรงเรียนผู้มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพระหว่างมตรัฐ สหรัฐอเมริกา กำหนดขึ้นโดยยึดหลักการ 7 ประการ ดังนี้

1. หลักความสำคัญของการเรียนรู้ของนักเรียน
2. หลักการมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร โรงเรียน
3. หลักการร่วมมือกันของผู้บริหาร โรงเรียน
4. หลักความมีมาตรฐานสูง และช่วยยกระดับวิชาชีพ
5. หลักการตอบสนองระบบการวัดและประเมินผลการทำงานของผู้บริหาร โดยยึดผลงาน
6. หลักบูรณาการ และความสอดคล้องกันของมาตรฐาน
7. หลักการสร้าง ความเข้มแข็ง แก่มวลสมาชิก